

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української філології
Кафедра української мови**

**ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ «ВОЛОДІННЯ
ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ» УЧНІВ БАЗОВОЇ ШКОЛИ В НАВЧАННІ
ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА ФРАЗЕОЛОГІЇ**

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗУМЛм-24
ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
додаткова спеціалізація —
Зарубіжна література
Євтушенко Світлани Валентинівни

Керівник доктор педагогічних наук,
професор **Бакум З. П.**

Кривий Ріг – 2025

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Євтушенко Світлана Валентинівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

АНОТАЦІЯ

Євтушенко С. В. Формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» учнів базової школи в навчанні лексикології та фразеології : рукопис. Кривий Ріг, 2025. 70 с.

Кваліфікаційна робота розкриває лінгвістичні засади навчання лексикології та фразеології на компетентнісній основі, з'ясовані психологічні чинники формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» здобувачів освіти та розглянуто зміст означеного терміна.

Обґрунтовано необхідність застосування особистісно зорієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів у процесі навчання. Окреслено результативні форми, методи, прийоми, засоби й педагогічні технології для опанування лексикології та фразеології. Найпродуктивнішими методами визначено дослідницький, мовленнєві спостереження, проблемно-орієнтований виклад, проєктну діяльність та інтерактивні техніки. До лінгводидактичних прийомів віднесено моделювання, конструювання, використання аналогій, узагальнення, формування запитань й інші способи роботи. Перевірено на практиці окремі прийоми, спрямовані на розвиток іншомовної компетентності. (лексико-семантичні асоціації: добір синонімів та антонімів із паралельним перекладом на іншу мову; створення "асоціативних кіл" до слова чи фразеологізму (рідна мова ↔ українська ↔ інша іноземна); робота з двомовними та багатомовними словниками: пошук відповідників до слів і фразеологізмів у різних мовах; порівняння буквального перекладу і правильного фразеологічного еквівалента; перекладацькі трансформації: вправи на відтворення значення українських фразеологізмів іншою мовою; завдання на виявлення «помилкових друзів перекладача»; контрастивний аналіз: зіставлення українських лексем і фразеологізмів з іншомовними відповідниками; аналіз культурних відмінностей у значеннях стійких виразів; інтерпретація в контексті, робота з художніми та публіцистичними текстами, де учні мають з'ясувати значення

фразеологізмів у контексті; створення власних речень з новими словами та фразеологізмами з опорою на іншу мову; лексико-фразеологічні ігри: «Фразеологічне лото» (пошук іншомовних відповідників); «Вгадай значення» (інтерпретація фразеологізму рідною та іноземною мовами); «Кросворд перекладача»; метод проєктів: створення мінісловників "Фразеологізми українською та їх іншомовні відповідники"; презентації учнів про культурне значення певних фразеологізмів у різних мовах; інтерактивні прийоми: QR-завдання з перекладом і поясненням лексики; онлайн-платформи для зіставлення української та іншомовної фразеології (наприклад, Quizlet, Wordwall). Усі ці прийоми допомагають не лише засвоювати лексику та фразеологію української мови, а й порівнювати їх з іншими мовами, формувати стійку компетентність «володіння іноземними мовами».

Створено комплекс вправ, що охоплює аналітичні, продуктивно-репродуктивні та творчо-конструктивні завдання. У навчальний процес інтегровано технології розвитку критичного мислення, зокрема кластерування, скрайбінг, побудову ментальних карт, створення хмар слів і метод «Фішбоун».

Проведено аналіз чинних навчальних програм і підручників з української мови. Порівняльне дослідження продемонструвало позитивні зміни у рівні сформованості іншомовної компетентності здобувачів освіти, що підтверджує ефективність запропонованої методичної системи.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, компетентність «володіння іноземними мовами», навчання лексикології та фразеології, заклади загальної середньої освіти, методи і прийоми навчання української мови, інформаційно-комунікаційні технології.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ «ВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ» У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА ФРАЗЕОЛОГІЇ.....	1
1.1. Лінгвістичні засади навчання лексикології та фразеології на компетентнісній основі.....	11
1.2. Ключова компетентність «володіння іноземними мовами» як наукова проблема.....	16
1.3. Психологічні чинники формування компетентності «володіння іноземними мовами».....	21
Висновки до першого розділу.....	26
РОЗДІЛ 2. СТАН РОЗРОБЛЕНOSTІ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ПРОБЛЕМИ.....	28
2.1. Лінгводидактичні основи формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» у процесі навчання лексикології та фразеології.....	28
2.2. Аналіз чинних програм, підручників у контексті дослідження.....	34
2.3. Рівень сформованості ключової компетентності «володіння іноземними мовами» здобувачів освіти у процесі навчання лексикології та фразеології.....	44
Висновки до другого розділу.....	51
РОЗДІЛ 3. УПРОВАДЖЕННЯ ПРОПОНОВАНОЇ МЕТОДИКИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС.....	53
3.1. Методика формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» здобувачів базової школи.....	53
3.2. Результати сформованості ключової компетентності	

«володіння іноземними мовами» учнів у процесі навчання лексикології

та фразеології.....	59
Висновки до третього розділу.....	64
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	70
ДОДАТОК А.....	77
ДОДАТОК Б.....	78
ДОДАТОК В.....	79
ДОДАТОК Г.....	80
ДОДАТОК Д.....	81
ДОДАТОК Е.....	82
ДОДАТОК Ж.....	84
ДОДАТОК З.....	10
 ДОДАТОК К.....	 10
 ДОДАТОК Л.....	 11

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одним із ключових завдань сучасної шкільної освіти є вдосконалення навчального процесу, у межах якого особлива увага приділяється формуванню цілісного наукового уявлення про світ, розвитку інтелектуальної культури, інноваційного типу мислення, творчих здібностей, національної ідентичності, самосвідомості, патріотизму та активної громадської позиції. Законодавчі й нормативні акти (Закон України «Про повну загальну середню освіту» [32], Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Концепція «Нова українська школа» на період до 2029 року [38], Державний стандарт базової середньої освіти [25], чинні програми з української мови [66]) та інші документи спрямовують освітній процес на підготовку здобувачів освіти до успішної соціалізації, творчої самореалізації, професійного становлення, уміння навчатися й самоорганізовуватися впродовж життя.

У шкільному курсі української мови лексикологія та фразеологія посідають важливе місце, оскільки їх опанування також сприяє формуванню ключової компетентності «володіння іноземними мовами». Результативність цього процесу залежить від розуміння специфіки функціонування лексичних одиниць у письмовому й усному мовленні, від комунікативно спрямованого опрацювання лексичних тем і виконання відповідних навчальних завдань.

Отже, виникає потреба модернізувати методику викладання лексикології та фразеології на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти. Питання методики формування компетентності «володіння іноземними мовами» розроблялося в межах кількох наукових напрямів. У мовознавчих студіях значний внесок належить І. Вихованцю, К. Городенській, А. Загнітку, О. Селівановій та іншим дослідникам. У галузі загальної, педагогічної та вікової психології проблематику вивчали Л. Засєкіна, О. Савченко, А. Ткачук, Н. Бориско та ін. Питання теорії навчання висвітлювали Н. Бібік, Н. Бондаренко та інші науковці. У сфері лінгводидактики методичні засади розглядали О. Біляєв, З. Бакум,

Н. Бондаренко, Н. Голуб, Т. Гнаткович, О. Горошкіна, М. Греб, Т. Груба, Н. Дика, О. Караман, С. Караман, І. Кучеренко, Л. Мамчур, М. Пентилюк, Г. Шелехова та інші..

Ключову компетентність «володіння іноземними мовами» досліджено переважно на загальнометодичному рівні, тому вона потребує подальшого теоретичного осмислення та комплексного наукового вивчення. Відтак формування цієї компетентності під час опанування лексикології та фразеології вимагає створення цілеспрямованої методики та її впровадження в освітню практику. Саме ці обставини зумовили вибір теми дослідження **«Формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» учнів базової школи в навчанні лексикології та фразеології».**

Мета дослідження — Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та створення дієвої методики формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» в учнів під час опрацювання лексикології та фразеології на засадах компетентнісного підходу.

Завдання, відповідно до поставленої мети, окреслено такі: здійснити аналіз наукових джерел із зазначеної проблематики та визначити лінгводидактичні основи формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» у процесі вивчення лексикології та фразеології; уточнити зміст поняття «ключова компетентність “володіння іноземними мовами”»; проаналізувати чинні програми й підручники з української мови в аспекті порушеної проблеми; виявити рівень сформованості зазначеної ключової компетентності в учнів; розробити методику формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» у процесі навчання лексикології та фразеології та провести перевірку її ефективності.

Об’єктом дослідження виступає процес викладання української мови в основній школі закладів загальної середньої освіти.

Предмет дослідження становлять форми, методи, прийоми, засоби та технології, спрямовані на формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» під час вивчення лексикології та фразеології.

Для розв'язання поставлених завдань застосовано такі групи методів:

Теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення й систематизація лінгвістичних, психолого-педагогічних та методичних джерел з обраної теми; вивчення програмно-методичного забезпечення навчання української мови в закладах загальної середньої освіти; розроблення результативної методики формування компетентності «володіння іноземними мовами».

Емпіричні: спостереження за перебігом навчального процесу, анкетування, тестування, проведення бесід із педагогами та учнями.

Статистичні: опрацювання даних, отриманих у результаті анкетування й виконання контрольних робіт.

Наукова новизна. У магістерському дослідженні запропоновано авторську методику формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» в процесі опанування лексикології та фразеології, укладено комплекс вправ і завдань, а також підготовлено методичні рекомендації для вчителів української мови.

Теоретична значущість роботи полягає в ґрунтовному та системному розгляді проблеми формування зазначеної компетентності під час вивчення лексикологічного й фразеологічного матеріалу.

Практичне значення. Отримані результати можуть слугувати основою для подальших наукових розвідок у цій сфері, бути корисними вчителям у підготовці уроків української мови, а також викладачам і студентам філологічних спеціальностей під час опанування методики навчання української мови, зокрема розділів «Лексикологія» та «Фразеологія».

Апробація основних положень дослідження здійснена на засіданні кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету. Матеріали роботи були представлені на науково-практичних конференціях, зокрема: «Формування ключової компетентності “володіння іноземними мовами” у процесі навчання лексикології і фразеології» (Ювілейна всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців, 06–07 грудня 2024 р., ДЗ «Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К. Д. Ушинського») та «Лінгводидактичні засади формування іншомовної компетентності учнів у процесі навчання лексикології та фразеології» (Всеукраїнська конференція молодих науковців, 14 травня 2025 р., Криворізький державний педагогічний університет).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів та підрозділів до них, висновків до кожного розділу та загальних, списку використаної літератури, що містить 78 позицій та 10 додатків. Загальний обсяг дослідження – 69 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ «ВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ» У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА ФРАЗЕОЛОГІЇ

1.1.Лінгвістичні засади навчання лексикології та фразеології на компетентнісній основі

Одним із пріоритетних завдань сучасної освіти є розвиток у учнів набору ключових компетентностей, передбачених Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти [25] та чинною навчальною програмою з української мови [66]. Основна мета викладання української мови в школі полягає у формуванні мовця, який володіє компетентностями, а також національно свідомої та духовно багатой мовної особистості.

Серед ключових компетентностей одне з чільних місць посідає компетентність «володіння іноземними мовами», що розглядається як здатність особистості ефективно спілкуватися у багатомовному й полікультурному середовищі, використовуючи не лише знання іноземної мови, а й уміння адаптуватися до різних комунікативних ситуацій.

Розвиток цієї компетентності традиційно асоціюється з уроками іноземних мов, проте сучасна методика навчання української мови розкриває широкі можливості для її формування саме у процесі вивчення лексикології та фразеології. Ґрунтовне опанування лексичної системи рідної мови створює міцну основу для свідомого і результативного засвоєння іншомовного лексичного та фразеологічного матеріалу. Як зазначають С. Ніколаєва та Н. Бориско, розвиток міжмовної компетентності неможливий без глибокого розуміння механізмів функціонування рідної мови, адже саме вона є базовою моделлю для побудови мовної картини світу в інших мовах [10; 17].

Вивчення лексикології забезпечує здобувачів освіти знаннями про будову словникового складу, семантичні відношення між словами

(синонімія, антонімія, омонімія, полісемія), способи збагачення лексики та особливості вживання слів у різних стилях [66]. Фразеологія, своєю чергою, ознайомлює із системою стійких словосполучень, їх структурно-семантичними особливостями, стилістичними відтінками та культурним підґрунтям. Ці знання мають пряму міжпредметну цінність, адже більшість лексичних і фразеологічних явищ має аналоги або специфічні відповідники в іноземних мовах [20; 22].

Науковці З. Бакум, О. Біляєв, О. Горошкіна, С. Караман та інші підкреслюють, що важливою складовою мовлення є поєднання знань про мовну систему, правил використання мовних одиниць у спілкуванні та здатності через цю систему розуміти чужі думки та висловлювати власні.

Особливе місце у викладанні української мови займає лексикологія, яка дозволяє найповніше усвідомити функціональну значущість мовних одиниць та їхню роль у досягненні комунікативної мети. Рівень сформованості компетентності «володіння іноземними мовами» значною мірою залежить від розуміння мовлення як процесу спілкування за допомогою мовних засобів, від усвідомлення функцій різних лексичних одиниць, комунікативно зорієнтованого вивчення лексичних тем, а також від виконання практичних завдань, що спрямовані на сприйняття та створення усних і письмових текстів різних типів, стилів і жанрів у межах мовленнєвих ситуацій на уроках [29].

Вибір конкретної лінгвістичної концепції визначається цілями та завданнями навчання мови іншомовними засобами. У сучасній граматичній теорії ключове місце займають питання структури мови, її системи, мовної та мовленнєвої семантики, когнітивістики та комунікації. Основною комунікативною одиницею, що забезпечує реалізацію функцій мови для вираження й передачі думки, є слово, як фундаментальна одиниця лексики.

Вивчення лексикології допомагає учням сформувати уявлення про структуру мови, взаємозв'язок лексичного рівня з іншими рівнями мови

та оцінити функційні можливості мовних засобів. Практична цінність опанування лексикології полягає у формуванні лексичного ладу мовлення, засвоєнні лексичних норм української літературної мови, розвитку мовленнєвих навичок у процесі комунікативної діяльності та підготовці до оволодіння практичними мовними вміннями.

Особливо ефективним є зіставний підхід: під час роботи над українськими словами та виразами учні можуть порівнювати їх з іншомовними еквівалентами, виявляючи спільні та відмінні риси. Таке зіставлення стимулює метамовну свідомість – здатність усвідомлено аналізувати мовні явища, переносити знання з однієї мови на іншу, що, за дослідженнями Л. Калініної, є визначальним чинником успішного оволодіння мовами [43].

Розгляд українських фразеологізмів у зіставленні з іншомовними аналогами також має культурологічну цінність. Наприклад, український вираз *водити за ніс* має близькі за змістом відповідники у багатьох мовах (*lead by the nose* в англійській, *führen an der Nase* у німецькій), що свідчить про універсальність певних образних моделей. Натомість вираз *як горох при дорозі* може бути зрозумілий лише за умови знання національного контексту, і для іншомовного співрозмовника потребує адаптованого перекладу або пошуку функціонального еквівалента [23; 53].

Практичне значення такої роботи полягає в тому, що учні: розширюють і систематизують словниковий запас рідної мови, що полегшує засвоєння нової іншомовної лексики; набувають досвіду перекладу, адаптації та інтерпретації мовних одиниць з урахуванням культурних особливостей; розвивають уміння розпізнавати та пояснювати образність і метафоричність мовних засобів; формують міжкультурну компетентність та толерантність до іншої мовної картини світу [18; 21; 36].

Такі завдання у вивченні української мови відповідають принципам компетентнісного навчання: мовні знання перестають бути самоціллю, а стають засобом розвитку вміння ефективно спілкуватися в різних культурних

контекстах. В умовах глобалізації та зростання мобільності молоді, коли здатність опановувати нові мови та адаптуватися до комунікативних середовищ є складовою соціалізації [29; 56].

Відповідно, вивчення лексикології та фразеології на уроках української мови є не лише шляхом до збагачення мовлення та підвищення культури слова, а й ефективним інструментом розвитку компетентності «володіння іноземними мовами». Рідна мова у цьому процесі є підґрунтям, на якому вибудовується здатність учня сприймати, розуміти та творити іншомовне мовлення, а також усвідомлювати мовне і культурне розмаїття світу.

Вивченню лексикології і фразеології, з погляду їх комунікативного призначення, присвячено наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних лінгвістів: С. Бевзенко, І. Вихованець, К. Городенська, С. Єрмоленко, А. Загнітко, Н. Іваницька, М. Вашуленко, Т. Донченко, Т. Ладиженська, Я. Мельничайко, М. Пентилюк, К. Плиско, Г. Шелехов, Дж. Річардс, Т. Роджерс, М. Льюїс, Д. Нейгебауер, Дж. Сван, Ф. Фідлер та ін.

Сучасне вчення про фразеологізм підкреслює його провідну роль у лексичній системі мови та виняткове значення у мовленнєвій діяльності й комунікації [18, 21]. Мовознавці трактують фразеологізм як складне й багатогранне утворення, що включає різні рівні та шари мовної системи.

Відповідно до Державного стандарту [25] та Програми [66], мовний зміст, номенклатура понять і їх тлумачення узгоджуються з сучасним станом мовознавчої науки. Запроваджений раніше пропедевтичний курс лексикології та фразеології знайомить учнів із базовими відомостями та сприяє формуванню умінь і навичок, що полегшують опанування матеріалу у 5–6 класах. Проте стан викладання лексикології та фразеології у закладах освіти не повністю відповідає сучасним потребам суспільства та вимогам до мовної освіти. Аналіз програм, підручників та навчальних посібників показує, що не завжди використовуються потенційні можливості дидактики, методики та суміжних наук для ефективного засвоєння лексикологічного та фразеологічного матеріалу. Це, насамперед, пов'язано з тим, що існуюча

методика не враховує змін у цілях і завданнях навчання української мови, а також особливостей застосування сучасних підходів, інноваційних методів і організаційних форм навчання.

Як зазначає Н. Бондаренко [10], недостатня ефективність навчання лексикології і фразеології зумовлена низьким рівнем мотивації, зменшенням інтересу учнів, уповільненням темпу навчання та недостатнім засвоєнням теоретичних знань, що призводить до несформованості практичних умінь. Лексичні помилки відображають недостатню підготовку учнів і слабку засвоєність матеріалу. Додатково, на думку дослідників [10, 17, 20, 43], проблему поглиблюють неоднозначність трактувань окремих лексикологічних питань, різниця в інтерпретаціях, слабка розробленість питань формування компетентності «володіння іноземними мовами» у процесі вивчення лексики та фразеології, а також недостатня увага до комплексного поєднання мовної, мовленнєвої, соціокультурної та діяльнісної складових і нераціональний розподіл навчального часу.

Методична робота з лексикологією і фразеологією на конкретному матеріалі дає змогу реалізувати мотиваційні, освітні, пізнавальні, розвивальні, комунікативні та виховні завдання. Засвоєння лексикологічного та фразеологічного матеріалу допомагає учням усвідомити структуру мови, взаємозв'язки лексичного рівня з іншими рівнями та оцінити функційні можливості мовних засобів. Практичне значення опанування лексикології і фразеології полягає у створенні основи для розвитку лексичного ладу мовлення, засвоєнні норм української літературної мови, мовленнєвому розвитку учнів у процесі комунікативної діяльності та формуванні практичних мовних навичок.

Сучасна методика викладання лексикології та фразеології передбачає системно-описовий підхід до вивчення лексики й фразеологізмів, що лише частково відповідає сучасним вимогам. Останні дослідження [20, 22, 45, 56] пропонують нові підходи до вирішення зазначених проблем.

Отже, важливо, щоб учитель української мови у процесі навчання

усвідомлював лінгвістичні засади викладання лексикології і фразеології, що сприятиме формуванню компетентності «володіння іноземними мовами».

1.2. Ключова компетентність «володіння іноземними мовами» як наукова проблема

Сучасні соціальні запити передбачають необхідність формування гармонійної особистості, здатної орієнтуватися у великому потоці інформації, добирати з нього важливе для власного розвитку, формувати та аргументовано відстоювати власну позицію. За таких умов у межах компетентнісної освітньої моделі особливого значення набуває проблема формування в учня комплексу ключових і предметних компетентностей [25].

Однією з ключових концептуальних засад Нової української школи є компетентнісний підхід до визначення змісту освіти й добору освітніх технологій. Необхідність упровадження компетентностей у навчальний процес спирається на численні напрацювання науковців, які активно аналізують різні аспекти цього підходу. На думку провідних лінгводидактів та методистів (З. Бакум, О. Біляєв, Н. Голуб, О. Горошкіна, О. Караман, С. Караман, Л. Мацько, М. Пентиліук, К. Плиско, Т. Симоненко, Г. Шелехова), компетентнісний підхід є ефективним інструментом розвитку особистості, який дає змогу людині активно й конструктивно включатися в сучасні суспільні процеси [34, 33, 31]. У контексті Нової української школи компетентнісний підхід до навчання української мови набуває особливої актуальності й потребує всебічного переосмислення. Водночас проблема формування особистості на основі компетентнісного підходу залишається недостатньо розробленою в українській лінгводидактиці.

Термін «компетенція» традиційно тлумачиться як певне коло повноважень, тоді як поняття «компетентність» пов'язується з поінформованістю та кваліфікованістю. У науковий ужиток термін «компетенція» увів Н. Хомський [67], який визначав її як сукупність

взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок і способів діяльності), необхідних для виконання певних дій у межах конкретної сфери. На його думку, компетенція – це нормативна вимога, яку має досягти учень, тоді як компетентність – це реальне володіння цією компетенцією, що передбачає особистісне ставлення до діяльності.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» компетенція трактується як «добра обізнаність із чимось», а компетентність – як властивість компетентної людини, тобто такої, що має достатні знання в певній галузі [11]. Інші лексикографічні джерела подають компетенцію як знання, якими володіє особа, а компетентність – як володіння цими знаннями та здатність їх застосувати [52]. А. Богуш зазначає, що термін «компетенція» доцільно вживати у сфері навчання й виховання, а «компетентність» — як інтегральну характеристику особистості, що вбирає в себе результати її психічного та інтелектуального розвитку [15]. Поділяючи такий підхід, можемо стверджувати, що компетенція і компетентність співвідносяться як загальне та конкретне: компетентність проявляє людина, яка володіє певними знаннями й уміє реалізувати їх через мовлення.

Перелік ключових компетентностей, за О. Овчарук [67], вибудовується відповідно до стратегічної мети загальної освіти, структури соціального досвіду та основних видів діяльності учня, що забезпечують його залучення до практики життя в суспільстві. Н. Голуб розглядає компетенцію як чітко вимірюваний результат навчання, що підтверджує здатність учня самостійно виконувати певні дії після засвоєння програмового матеріалу [20]. Л. Мамчур підкреслює, що компетенція – це визначене коло знань і питань, у яких учень має бути обізнаний для успішної практичної діяльності [49].

М. Пентилюк наголошує, що компетентність виявляється у вмінні творчо й ефективно застосовувати знання в реальному спілкуванні, демонструвати індивідуальний досвід мовленнєвої діяльності. Отже, компетентність є особистісним результатом учіння – тим, чого учень набуває, як він поєднує знання, уміння та власний досвід і як уміє втілити їх

у практичну мовленнєву діяльність [57].

Підсумовуючи, можемо зазначити: компетенція – це визначена соціальна норма, сукупність знань, умінь і навичок, які учень має опанувати відповідно до цілей та змісту освіти, а компетентність – це реальний вияв цієї компетенції у практичній діяльності.

Володіння іноземними мовами передбачає синонімічне поняття «іншомовна компетенція» та «іншомовна компетентність». Цю тему визначали й розробляли багато вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі лінгвістики та методики викладання іноземних мов. Основні з них: Н. Бориско (розглядає іншомовну компетентність як здатність особистості усвідомлено та ефективно використовувати іноземну мову для спілкування у різних комунікативних ситуаціях, включно з міжкультурним компонентом). Л. Калініна (акцентує на взаємозв'язку рідної і іноземної мов, підкреслюючи, що оволодіння іншою мовою потребує метамовної свідомості та розуміння лексико-фразеологічних механізмів рідної мови), С. Ніколаєва (визначає іншомовну компетенцію як інтегровану здатність сприймати, розуміти і відтворювати мовлення іншою мовою, ґрунтуючись на знаннях рідної мови), Д. Хаймс (ввів концепт “комунікативної компетенції”, що є базою для сучасного розуміння іншомовної компетентності; підкреслював не лише граматичні знання, а й уміння використовувати мову у реальних комунікативних ситуаціях), Д. Каммінс (розрізняв BICS (Basic Interpersonal Communicative Skills) і CALP (Cognitive Academic Language Proficiency) як складові іншомовної компетенції, акцентуючи на когнітивних і комунікативних аспектах володіння мовою), М. Канале, та М. Свейн [20, 21] – уточнили поняття комунікативної компетентності, виділивши граматичну, соціолінгвістичну, дискурсивну та стратегічну компетенції, що стали основою для сучасного трактування іншомовної компетентності), Д. Річардс, Т. Роджерс [30].

У нашому баченні мовна компетенція охоплює глибоке засвоєння знань із лексикології та фразеології, а також формування на цій основі

відповідних умінь і навичок. Поняття мовної компетентності включає володіння мовними одиницями, знання принципів їх творення, поєднання та функціонування, а також розуміння взаємозв'язків між елементами різних мовних рівнів.

Дослідники [14, 15, 19, 29, 32] виокремлюють три предметні компетентності: мовну, мовленнєву й комунікативну, кожна з яких має власну структуру та специфічні компоненти.

Мовна компетентність охоплює:

- засвоєння основних лінгвістичних понять;
- орієнтування у ключових розділах мовознавства, передбачених шкільною програмою з української мови;
- сформовані лексичні, граматичні, стилістичні, орфоепічні та орфографічні вміння;
- внутрішню мотивацію до вивчення української мови як рідної та державної;
- усвідомлення її зображально-виражальних можливостей.

Важливою є позиція Н. Хомського, який виділяє рівневі компоненти мовної компетентності, що відповідають будові мовної системи: фонетичний, лексичний та граматичний. Лексична компетентність у цьому контексті трактується як достатній запас слів і здатність коректно добирати лексеми, уміло вживати образні вислови, прислів'я, приказки та фразеологізми [57].

Питання методики реалізації компетентнісного підходу та формування в особистості компетентності володіння іноземними мовами розглянуто в працях Н. Бориско, С. Ніколаєва, Л. Калініної, М. Вашуленко, а також зарубіжних дослідників: Д. Хаймса, Д. Куммінса, М. Канале, М. Свейн, К. Кендлін.

Формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» у процесі опанування лексикології та фразеології спирається на вже набуті учнями знання й уміння, тому розпочинати її цілеспрямований розвиток доцільно з 5 класу. Реалізація цієї компетентності можлива за умови

поєднання теоретичної підготовки та практичного використання мовного матеріалу. Для досягнення результативності важливо враховувати закономірності засвоєння теоретичних положень, добирати методи й прийоми, що сприяють активізації пізнавальної діяльності школярів.

У межах навчання лексикології та фразеології компетентність «володіння іноземними мовами» вибудовується на здатності учнів формувати власні думки, правильно оформлювати їх у вигляді словосполучень і речень, а також на умінні застосовувати мовні правила української мови [22]. На наше переконання, саме цілісне й систематичне вивчення лексичних і фразеологічних понять, їх постійне співставлення та взаємопов'язане опрацювання створюють найбільш сприятливі умови для розвитку зазначеної компетентності.

Специфіка засвоєння лексикології та фразеології в основній школі полягає в тому, що лексичний матеріал інтегрується з іншими розділами шкільного курсу української мови, а не обмежується окремими тематичними уроками. Формування компетентності «володіння іноземними мовами» відбувається під час вивчення кожного мовного рівня, адже мовні одиниці різноманітні за своєю природою та функціонують лише у взаємозв'язку. Лексичний і фразеологічний матеріал становить для цього найкращу основу, оскільки всі мовні елементи реалізуються не ізольовано, а в структурі складніших одиниць [19].

Розвиток ключової компетентності «володіння іноземними мовами» у процесі вивчення лексикології та фразеології є тривалим і багатоступеневим. Він охоплює різні види пізнавальної діяльності: сприймання, розуміння, осмислення, узагальнення, закріплення, відтворення, редагування, конструювання тощо [43]. Кожна тема шкільного курсу лексикології та фразеології чітко співвідноситься з окремими компонентами цієї компетентності.

Отже, розвиток ключової компетентності «володіння іноземними мовами» у процесі опрацювання лексичного та фразеологічного матеріалу є

важливою складовою навчання учнів 5–6 класів. Науково обґрунтоване й методично продумане опрацювання лексичного рівня мови в основній школі забезпечує поступове та ефективне формування цієї компетентності.

1.3. Психологічні чинники формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами»

У реаліях сучасної освіти виникає потреба враховувати психологічні чинники, що забезпечують ефективне формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами», тісно пов'язаної зі здатністю учнів вільно й усвідомлено користуватися державною мовою.

Теоретичні засади опанування лексикології та фразеології відображені у працях низки провідних психологів, зокрема Ж. Піаже (досліджував розвиток когнітивних структур у дітей, що впливає на здатність опановувати словниковий запас і складні мовні конструкції); Л. Мацько (підкреслювала роль соціокультурного середовища та внутрішньої мовної діяльності у засвоєнні лексики); Б. Скіннер (відстоював біхевіористичний підхід до засвоєння мовних одиниць, зокрема лексики та стійких словосполучень, через повторення та стимулювання); Г. Гарднер (підтримував теорію множинного інтелекту, що дозволяє визначати оптимальні шляхи запам'ятовування лексики та фразеології з урахуванням когнітивних стилів). Означену проблему з'ясовували психолінгвісти і лінгводидакти: О. Потебня (розглядав мовленнєву діяльність як процес пізнання світу через мову); Л. Щерба (підкреслював зв'язок мовної діяльності з мотивацією, смисловою структурою та розвитком когнітивних процесів; вплив на формування лексичної компетентності); Дж. Сеймон (моделював процеси зберігання і відтворення лексичних одиниць у довготривалій пам'яті); М. Греб (обґрунтувала методику формування лексичної та фразеологічної компетентності майбутніх учителів, досліджувала психологічні аспекти, які формують ці компетентності, а також розробила систему вправ для збагачення

словникового запасу студентів); О. Антипюк (студіювала використання фразеологізмів у навчанні англійської мови).

Зазначені ідеї стали теоретичним підґрунтям для сучасної методики навчання лексикології і фразеології, зосередили увагу на тому, як формуються мовні навички, запам'ятовуються слова та стійкі словосполучення, як активізується когнітивний та комунікативний складник мовленнєвої діяльності.

Проблема формування й розвитку ключової компетентності «володіння іноземними мовами» зберігається протягом усього життя людини, однак особливо помітною вона стає в періодах переходу, що зумовлено низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів. Психологічні засади становлення та розвитку особистості ґрунтовно висвітлено у працях вітчизняних (О. Потебня, М. Греб, О. Антипюк) та зарубіжних (С. Крашен, Х. Дьорнейі, Дж. Каммінс, М. Байрам, Е. Гарднер) науковців, які формують психолого-лінгвістичну базу для дослідження іншомовної особистості, акцентуючи на таких ключових компонентах: когнітивний – здатність сприймати, аналізувати і продукувати мовні одиниці; комунікативний – уміння ефективно спілкуватися у різних контекстах; мотиваційно-емоційний – внутрішня мотивація, готовність до ризику і адаптації; міжкультурний – сприйняття і розуміння культурних норм.

Підлітковий вік є одним із найскладніших і найвідповідальніших етапів у формуванні особистості. На думку психологів І. Беха, Г. Костюка, С. Максименка, Т. Титаренко, саме цей період можна вважати своєрідним «другим народженням» людини, коли активно формуються моральні орієнтири, ціннісні судження, власні оцінки та уявлення про норми поведінки, узяті з досвіду дорослих [15; 20].

«Підлітковий вік – це друге народження особистості, коли формується її свідоме ставлення до дійсності, до самої себе, до людей. У цьому віці дитина починає усвідомлювати моральні норми, набуває здатності до саморегуляції поведінки відповідно до засвоєних цінностей» [39].

«Підлітковий вік є переломним етапом у формуванні особистості. Це період другого народження, коли моральна свідомість стає внутрішнім регулятором поведінки, а моральні норми – особистими переконаннями. Саме тепер закладаються основи соціальної спрямованості людини» [6]. «У підлітковому віці відбувається якісна перебудова структури особистості – її друге народження. Це період, коли формується індивідуальний стиль поведінки, ціннісні орієнтації, моральні позиції, соціальна активність. Саме тут особистість починає діяти на основі власної свідомості» [47].

Аналізуючи специфіку навчальної діяльності підлітків, ми дійшли висновку, що саме цей віковий етап є найбільш сприятливим для опанування лексики та фразеології української мови.

Спираючись на здобутки психологів, психолінгвістів, педагогів і лінгводидактів, вважаємо, що психологічний механізм формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» у здобувачів освіти включає кілька взаємопов'язаних етапів: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивний.

Мотиваційний етап є визначальним у навчальному процесі, оскільки саме він передує всім іншим складникам опанування матеріалу з лексикології та фразеології [63]. Внутрішню зацікавленість учнів у вивченні цих розділів може забезпечувати усвідомлення взаємозв'язку між мисленням і мовленням, а також прагнення вдосконалити власну мовленнєву компетентність.

До чинників, що підсилюють мотивацію, варто віднести й використання інформаційно-комунікаційних технологій, які створюють позитивне емоційне тло та сприяють активнішому залученню учнів до роботи. Використання цифрових пристроїв (комп'ютерів, планшетів, смартфонів) робить процес навчання більш доступним, динамічним і привабливим для здобувачів освіти.

Етап пізнання базується на психологічних процесах апперцепції, розуміння та запам'ятовування теоретичного матеріалу з лексикології та фразеології. В. Вунд трактує апперцепцію як поєднання трьох компонентів:

усвідомлення сприйнятого, його цілісності та залежності від попереднього досвіду [65]. Тому когнітивний етап включає активізацію раніше здобутих знань з лексикології та фразеології, отриманих у початкових класах, і передбачає їхнє поглиблення та розширення.

У психолінгвістиці та методиці навчання розуміння, сприймання та вироблення мовлення висвітлено численні концепції (В. Бурячок, Л. Мацько, Ч. Осгуд, М. Пентилюк, О. Потебня), у яких підкреслюється, що процес розуміння значною мірою визначається попереднім досвідом учня. Формування теоретичних понять здійснюється на основі знайомих лексичних дефініцій, здобутих у початковій школі, які з часом розширюються, уточнюються та доповнюються [17].

Практика показує, що для ефективного засвоєння теоретичних понять необхідне застосування різноманітних засобів, методів і прийомів. Серед них – технічні засоби для наочного представлення матеріалу (комп'ютери, планшети, смартфони, протектори, інтерактивні дошки); когнітивні методи (діалогічний, ситуаційний, спостереження за мовою, самостійна робота з підручником та довідковими джерелами); вправи підготовчого, вступного та тренувального характеру; а також прийоми асоціювання, виділення головного, аналізу, виявлення явищ, постановки проблем, узагальнення, аналогіювання та визначення понять [22]. Кінцевим завданням когнітивного етапу є процес запам'ятовування, який може здійснюватися довільно або мимовільно, механічно або осмислено.

У молодшому підлітковому віці процес запам'ятовування слід організовувати з урахуванням таких умов: планування уроків та складання переліку питань для опрацювання матеріалу з лексикології та фразеології, групування навчального матеріалу та дотримання закономірностей його засвоєння, наприклад, закону підсилення першого враження, візуалізації та повторення.

Діяльнісний етап передбачає набуття умінь і навичок із лексикології та фразеології у рамках виконання комунікативних завдань. Важливо

розуміти, що уміння та навички – це дії, які формуються поступово через застосування теоретичних знань, що забезпечує перехід від предметної до психічної діяльності. У зв'язку з цим доцільно спиратися на концепцію поетапного формування розумових дій (57), що становить основу формування лексичних умінь і навичок, у такій послідовності: мотивація до дії, (створення проблемної ситуації); первинне ознайомлення з дією (складання схеми); формування дії; відпрацювання дії в усному або письмовому мовленні; репродукування дії у внутрішньому мовленні; доведення дії до автоматизму на розумовому рівні [65].

Відповідно до концепції К. Плиско, при формуванні лексичних і фразеологічних умінь ключовими є дії, спрямовані на засвоєння учнями лексичних категорій у різних аспектах. Усвідомлення етапів реалізації мовлення та розумових дій передбачає розвиток у здобувачів освіти умінь аналізувати лексичні й фразеологічні одиниці у мовленні, орієнтуватися в комунікативних ситуаціях, формувати власні висловлювання, а також замінювати їх синонімічними або функціонально близькими варіантами відповідно до лексичних норм, що сприяє усвідомленому засвоєнню навчального матеріалу та розвитку відповідних умінь і навичок [55].

Одним із ключових етапів формування лексичних умінь і навичок є рефлексія. Під час рефлексії учень аналізує свої дії, порівнює їх із предметною діяльністю, що є визначальним для розвитку лексичної компетентності.

На основі досліджень науковців із психології, психолінгвістики, педагогіки та лінгводидактики встановлено, що психологічний процес формування компетентності «володіння іноземними мовами» у школярів складається з чотирьох етапів: мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивного. Підкреслюється необхідність врахування кожного з цих етапів, умов їх реалізації та видів дій, що сприяє засвоєнню лексикології і фразеології, формуванню умінь, навичок і лексичних понять. Звертається увага на те, що розуміння етапів мовленнєвої діяльності та розумових дій

передбачає вдосконалення здатності аналізувати лексичні й фразеологічні одиниці у мовленні й орієнтуватися в комунікативних ситуаціях. Встановлено, що врахування психологічних основ під час формування компетентності «володіння іноземними мовами» забезпечує продуктивне та усвідомлене навчання української мови, сприяє розвитку умінь і навичок, створює баланс між змістом навчального матеріалу та індивідуальними психологічними особливостями учнів, а також забезпечує доцільне застосування методичних прийомів, педагогічних підходів і засобів навчання на всіх етапах формування компетентності.

Висновки до першого розділу

Спираючись на огляд лінгвістичних і лінгводидактичних досліджень (З. Бакум, Н. Бориско, Л. Калініна, С. Ніколаєва, М. Пентиліук, Д. Хаймс, Дж. Каммінс, М. Канале та М. Свейн, К. Кандлін та ін.) було визначено наукові засади навчання лексикології та фразеології, а також психологічні фактори, що впливають на формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» під час опанування цих розділів мовознавства. Уточнено зміст поняття «компетентність володіння іноземними мовами» в сучасних наукових підходах.

Опанування лексикології та фразеології української мови відбувається в межах лінгводидактичної моделі, яка має чітко визначену мету, завдання та систему організаційних, психолого-педагогічних, методичних і лінгводидактичних умов. Ця система враховує як суб'єктивні, так і об'єктивні акмеологічні фактори, а її функціонування ґрунтується на компетентнісному, особистісно орієнтованому та діяльнісному підходах. Також важливими є відповідні принципи, методи, прийоми і форми організації освітнього процесу.

У процесі аналізу наукових трактувань ключової компетентності «володіння іноземними мовами» встановлено, що універсального визначення

цього поняття наразі не існує. Водночас з'ясовано, що згадана компетентність передбачає здатність учнів застосовувати знання з лексики й фразеології, користуватися лексичними та фразеологічними категоріями на практиці, а також усвідомлювати функції лексичних і фразеологічних одиниць у мовленні.

Аналіз психолого-педагогічних джерел дав змогу визначити ключові положення, важливі для розвитку компетентності «володіння іноземними мовами». Ураховано вікові закономірності розвитку школярів: у 5–6 класах активно формується абстрактне мислення, з'являється здатність до узагальнення, логічних операцій, аргументованих міркувань та висновків. Відбувається зміна співвідношення між сприйманням, мисленням і практичною діяльністю, що забезпечує застосування отриманих знань у мовленнєвому досвіді учнів. Установлено, що психологічною основою формування зазначеної компетентності є врахування вікових особливостей, рівня пізнавального розвитку, специфіки психічних процесів і здатності школярів засвоювати теоретичний матеріал із лексикології та фразеології.

Набуття компетентності «володіння іноземними мовами» неможливе без активної та творчої діяльності самого учня. Водночас варто зазначити, що дидактичне й методичне підґрунтя компетентнісного підходу до формування цієї компетентності, а також механізми його практичного впровадження нині опрацьовані недостатньо.

РОЗДІЛ 2

СТАН РОЗРОБЛЕНOSTІ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ПРОБЛЕМИ

2.1. Лінгводидактичні основи формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» у процесі навчання лексикології та фразеології

З урахуванням оновленої нормативно-правової бази неперервної мовної освіти – зокрема Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, Державного стандарту базової середньої освіти (галузь «Мови і літератури») [25], Концепції мовної освіти в Україні та чинних навчальних програм з української мови [66] – навчання лексикології та фразеології має спиратися на сучасні освітні підходи, що перебувають у взаємодії та доповнюють один одного. Йдеться про компетентнісний, особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи, які визначають логіку структурування змісту освіти, способи організації навчальної діяльності й очікувані результати.

Компетентнісний підхід акцентує на формуванні ключових, предметних та міжпредметних компетентностей як інтегрованої здатності, що ґрунтується на системі знань, досвіді, ціннісних орієнтаціях та умінні застосовувати їх у практичних ситуаціях. Особистісно зорієнтований підхід забезпечує створення умов для всебічного мовного й мовленнєвого розвитку кожного учня, підтримує індивідуальність, самобутність, сприяє культурній ідентифікації дитини. Діяльнісний підхід передбачає поступовий перехід від статичного засвоєння мовознавчих фактів до формування гнучких розумових дій, удосконалення всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письма) та розвиток когнітивних стратегій.

Концепція мовної освіти [25] визначає низку провідних орієнтирів навчання української мови та розвитку мовлення: демократизацію та гуманізацію освітнього процесу; диференціацію навчання; цілісне поєднання мовної підготовки з мовленнєвою діяльністю; збагачення змістового

компонента мовної освіти; реалізацію діяльнісного підходу; повноцінне виконання українською мовою комунікативної, пізнавальної, морально-етичної, естетичної, розвивальної та особистісно формувальної функцій; посилення практичної спрямованості навчання; забезпечення наступності мовно-освітнього змісту на різних рівнях навчання; активне впровадження інноваційних педагогічних та інформаційних технологій.

Оскільки компетентнісний підхід визначено базовим у сучасній мовній освіті, він зміщує акцент із простого засвоєння знань на діяльнісний результат. Знання розглядаються не як самоціль, а як інструмент для розв'язання життєвих комунікативних завдань, засіб інтелектуального розвитку, соціалізації, професійного становлення та особистісного зростання учнів. Саме тому зміст навчання вибудовується з огляду на реальну цінність і практичну значущість мовного матеріалу поза межами закладу освіти [25].

Н. Голуб розглядає підхід до навчання мови у двох взаємопов'язаних вимірах: з одного боку, через провідну функцію мови як головного засобу комунікації, пізнання та впливу; з іншого – через суспільну потребу формувати особистість, здатну активно й усвідомлено діяти в соціумі. Йдеться про учня, який опановує культуру спілкування у всіх видах мовленнєвої діяльності, уміє висловлюватися рідною мовою чітко, аргументовано, відповідно до норм сучасної української літературної мови й правил мовленнєвої поведінки [20].

До того ж сучасні підходи до методики навчання української мови передбачають урахування рівня інтелектуального та мовленнєвого розвитку здобувачів освіти, динаміки формування їхніх комунікативних умінь, результативності окремих методичних прийомів і технологій, а також ефективності застосовуваних методів і засобів навчання.

У змісті шкільного курсу української мови лексикологія і фразеологія займають особливо вагоме місце, адже саме лексичний рівень мови найповніше відображає специфіку мовної системи й багатоманіття її одиниць. Формування ключової компетентності «володіння іноземними

мовами» під час опрацювання лексикологічного та фразеологічного матеріалу є важливою складовою мовної освіти, оскільки забезпечує учням здатність ефективно діяти в різноманітних комунікативних ситуаціях.

Розглянемо докладніше лінгводидактичні принципи, що сприяють розвитку в учнів стійких лексичних і фразеологічних умінь та формуванню зазначеної ключової компетентності. У працях лінгводидактів (К. Ушинський, Я. Коменський, О. Біляєв, Л. Мацько) обґрунтовано комплекс загальнодидактичних і лінгвометодичних принципів, на яких базується навчання лексикології та фразеології. До традиційних відносять принципи науковості, доступності, свідомої активності учнів, поєднання теорії з практикою, наочності, єдності навчання й виховання. Сучасні ж підходи акцентують на гуманізації освітнього процесу, поєднанні національного і загальнолюдського вимірів, розвивальному характері навчання, співтворчості, індивідуалізації та диференціації, а також оптимізації навчального процесу. Окрему групу становлять лінгводидактичні принципи – загальнометодичні та спеціально-методичні, які визначають логіку й технологію опрацювання лексичного та фразеологічного матеріалу в школі.

Методика опрацювання лексикологічного й фразеологічного матеріалу базується на спеціальних положеннях: 1) принцип семантизації (І. Кочан, Л. Залізняк); 2) контекстності (Т. Плющ, С. Єрмоленко); 3) стилістичної диференціації (Л. Мацько); 4) функціональності (С. Караман, О. Біляєв); 5) культурологічності (С. Єрмоленко); 6) комунікативної спрямованості (О. Біляєв, С. Караман); 6) інтегративності (Л. Мацько). Застосування цих принципів у процесі формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» під час вивчення лексикології та фразеології зумовлює побудову цілісної лінгводидактичної системи. Вона поєднує загальнодидактичні й спеціально-методичні засади [21] і дозволяє ефективно організувати мовний матеріал, спираючись на контекстуальні зв'язки та мовленнєві ситуації. Так, визначення значення слова або фразеологізму часто

стає можливим лише в межах речення, а вибір конкретної лексичної одиниці зумовлюється її контекстом, завданнями та комунікативною метою.

Науковці (З. Бакум, Дж. Кларк, Д. Лонг, Дж. Гарднер Д. Кемпбелл, М. Пресс, Дж. Крейг, Д. Маршалл, М. Монтессорі) зауважують, що важливу роль у процесі формування компетентності «володіння іноземними мовами» відіграють традиційні методи (фронтальне опитування; індивідуальна робота, парна робота, групова робота, самостійна робота, розмова, спостереження за мовою, робота з книгою, виконання вправ) і нетрадиційні методи, орієнтовані на активізацію пізнавальної діяльності, комунікацію та творчість учнів: ігрові технології (лінгвістичні ігри, квести, вікторини, рольові ігри); проектна діяльність (здобувачі освіти створюють проекти, презентації, буклети, відео іншою мовою, що формує комплексну іншомовну компетентність, навички планування, критичного мислення; дискусії, дебати, «мозковий штурм», пошук електронних ресурсів, що сприяє розвитку аналітичного та творчого мислення, умінню вести діалог іншою мовою; метод проблемного навчання, дослідження мовного або культурного характеру, що підвищує мотивацію та глибину розуміння мови; метод інтегрованого навчання (CLIL, Content and Language Integrated Learning) (викладання предмета іншою мовою (наприклад, історії чи природознавства), що забезпечує розвиток академічної іншомовної компетентності та практичне застосування мови; технології дистанційного та змішаного навчання (використання онлайн-платформ, додатків, інтерактивних вправ, відеоуроків, що дозволяє індивідуалізувати навчання, розвивати самостійність та цифрову компетентність; рефлексія.

Проаналізувавши методичну літературу [2, 20, 22, 32, 57] виявили, що ефективність форм організації навчання для формування компетентності «володіння іноземними мовами» залежить від комбінації традиційних і нетрадиційних методів. Найкращі результати демонструють уроки, де фронтальна, парна та групова робота поєднуються з інтерактивними іграми, проєктами та проблемно-пошуковою діяльністю. Такий підхід забезпечує

розвиток різних компетентностей здобувачів освіти. А підручники, схеми, дидактичні матеріали, різні види навчальних посібників, тексти, індивідуальні картки, електронні ресурси, словники, а також система вправ забезпечують базу для формування в учнів компетентності «володіння іноземними мовами».

Суттєво підсилює результативність навчання застосування інтерактивних методів, зокрема «неперервної шкали думок», мозкового штурму, дискусій із використанням елементів рольового чи ігрового моделювання. Високу ефективність демонструють також методи спостереження за мовними явищами, проблемний виклад нового матеріалу, а також такі прийоми, як моделювання, трансформування, доповнення та конструювання мовних одиниць.

Також у методиці вивчення лексикології та фразеології поряд із загальнодидактичними принципами застосовуються специфічні прийоми, які забезпечують ефективне засвоєння словникового складу та стійких мовних зворотів. Вони спрямовані на розвиток лексичної компетентності, фразеологічної грамотності та мовленнєвої культури здобувачів освіти.

Специфічні прийоми у вивченні лексикології: 1) словотвірний аналіз; 2) етимологічний коментар; 3) синонімічні та антонімічні ряди; 4) контекстуальний аналіз; 5) тлумачення та складання словникових статей.

Специфічні прийоми у вивченні фразеології: 1) ситуативне моделювання; 2) фразеологічна заміна; 3) коментування значення; 4) добір фразеологічних синонімів і антонімів; 5) фразеологічні диктанти і кросворди; 6) ілюстративний прийом.

Поєднані прийоми у вивченні лексикології і фразеології: 1) порівняння фразеологізмів різних мов розвиває міжкультурну компетентність; 2) фразеологічні міні-дослідження; 3) використання електронних ресурсів і словників забезпечує сучасний підхід до роботи з мовними одиницями.

У працях З. Бакум, М. Пентилюк, Л. Мацько ці прийоми описуються як ключові для формування лексикологічних і фразеологічних знань та

мовленнєвих умінь здобувачів освіти. (Додаток С)

Вчені (З. Бакум, С. Караман, Л. Мацько, М. Пентиліук та ін.) традиційно поділяють вправи на такі групи:

1. Аналітичні, які передбачають аналіз готових мовних одиниць, спостереження, зіставлення, пояснення (слів, фразеологізмів, словосполучень у тексті) і спрямовані на усвідомлення значення, походження, структури: добір синонімів, антонімів, омонімів із поданих рядів; пояснення значення фразеологізмів за контекстом; визначення відтінків значення багатозначних слів; класифікація слів за сферою вживання (застарілі, діалектні, професіоналізми тощо); визначення джерела походження фразеологізмів; редагування речень із неправильним уживанням слів чи фразеологізмів.

2. Синтетичні вправи, які пов'язані з конструюванням нових мовних одиниць та формують уміння самостійно використовувати лексику та фразеологізми у власному мовленні (творчість, самостійне складання мовних одиниць): складання речень із поданими синонімами чи антонімами; складання діалогів із використанням фразеологізмів; добір власних прикладів на задану тему (наприклад, слова на позначення емоцій, прислів'я чи приказки зі схожим значенням до фразеологізмів); створення міні-тексту з новими словами або фразеологізмами; трансформація значення (скласти речення з прямим і переносним значенням слова).

3. Комплексні мовно-мовленнєві вправи (поєднують аналіз і творчу діяльність, сприяють формуванню іншомовної компетентності): робота з текстом: знайти й пояснити вживані фразеологізми, а потім скласти новий текст, використовуючи ці звороти; складання розгорнутого висловлення (усного чи письмового) з використанням добірки нової лексики; інсценізація діалогу чи рольова гра із включенням тематичних слів і фразеологізмів; порівняння українських фразеологізмів з іншомовними (міжкультурний аспект) і творче використання їх у власних висловленнях; вправи на переклад з іноземної мови на українську із збереженням образності фразеологізмів та складання альтернативних варіантів, складання міні-словничка «Українські

фразеологізми та їх аналоги в інших мовах», кросвордів та ребусів; створення проекту «Скарбниця української лексики» з паралелями до інших мов.

Отже, аналітичні вправи готують ґрунт для синтетичних, а комплексні забезпечують системний розвиток компетентності «володіння іноземними мовами» – від розуміння значення слова чи фразеологізму до активного їх використання у власному мовленні.

Виконання цих вправ має бути системним і послідовним, адже лише поєднання аналізу, відтворення та творчого використання забезпечує формування лексичної, фразеологічної та компетентності «володіння іноземними мовами».

Здатність учнів розуміти семантику слова чи фразеологізму в межах конкретного тексту сприяє точному добору мовних засобів для вираження власної думки, формує мовне чуття та відчуття доречності вислову в різних видах комунікації. Тому усвідомлене засвоєння лексичних і фразеологічних понять можливе лише за умови поєднання знань із суміжних розділів мовознавства — фонетики, морфології, стилістики, культури мовлення.

Отже, навчання лексикології та фразеології в школі має вибудовуватися як цілісна лінгводидактична система з чітко визначеними цілями та завданнями, відповідним методичним, психолого-педагогічним і науковим забезпеченням, а також урахуванням суб'єктивних й об'єктивних акмеологічних чинників. Така система спирається на компетентнісний, особистісно орієнтований і діяльнісний підходи, базові лінгводидактичні та методичні принципи, ефективні методи й прийоми роботи, а також різні форми організації навчання. Усі ці компоненти в комплексі забезпечують розвиток іншомовної компетентності здобувачів освіти.

2.2. Аналіз чинних програм, підручників у контексті дослідження

Важливим завданням шкільної мовної освіти в Україні є підвищення мовної й мовленнєвої культури суспільства, формування в учнів глибокого

розуміння багатства української мови, а також виховання шанобливого ставлення до слова як вагомого інструмента культурного й духовного розвитку. Сучасний курс української мови зорієнтований на комунікативний підхід, який передбачає формування комплексу мовних і мовленнєвих компетентностей, умінь і навичок вільно та доцільно використовувати мовні засоби в усіх видах мовленнєвої діяльності.

У Новій українській школі навчання української мови реалізується відповідно до «Типової освітньої програми для 5–9 класів (НУШ)» (з урахуванням змін, затверджених наказом МОН України від 09.08.2024 № 1120) [82]. На її основі створено модельні програми мовно-літературної галузі для 5–9 класів (Українська мова 5–6 кл. Н. Голуб та ін.; Українська мова 5–6 кл. О. Заболотний та ін. (5–9 клас); Українська мова 5–9 кл. А. Полторацька та ін.; Українська мова 7–9 кл. Н. Голуб та ін. Українська мова 7–9 кл. О. Заболотний та ін.), які поетапно впроваджуються з 2022 року.

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти [21], зміст навчального матеріалу структуровано за змістовими лініями. Мовна змістова лінія охоплює ключові питання теорії мови, необхідні для формування системних знань і здатності застосовувати їх у практичних ситуаціях. Лексикологічна складова курсу української мови ґрунтується на лінгвістичних, психологічних і дидактичних засадах, оскільки лексикологія розглядає не окремі одиниці, а всю лексичну систему в її взаємозв'язках і функціонуванні. Слова аналізуються з погляду семантики, походження, сфери використання, частотності, функціонально-стилістичних характеристик.

Оскільки лексикологія має власний об'єкт та систему понять, її вивчення потребує інтеграції з іншими розділами мовознавства – фонетикою, морфологією, словотвором, стилістикою, орфографією. Такий підхід забезпечує розуміння мови як цілісної системи та дає можливість учням бачити функціональні зв'язки між лексичними, граматичними й орфографічними явищами. Поетапність опанування лексики включає

пропедевтичний рівень, систематичне засвоєння, вивчення лексичних явищ у межах словотвору й граматики, а також функціонально-стилістичний етап.

Дослідження підтверджують, що такий спосіб організації навчання створює основу для вивчення граматики на лексичному підґрунті, забезпечує усвідомлення взаємозв'язків між компонентами мовної системи й сприяє здатності вільно добирати слова відповідно до комунікативної ситуації [58].

У модельній навчальній програмі «Українська мова. 5–9 класи» (автори: О. Заболотний, В. Заболотний, В. Лавринчук, К. Плівачук, Т. Попова) (зі змінами, затвердженими наказом МОН від 09.08.2024 № 1120) [82] визначено вивчення у 5 класі таких тем розділу «Лексикологія»: групи слів за значенням; лексичне значення; однозначність і багатозначність; синонімія, антонімія, омонімія, паронімія; поняття лексичної помилки; робота з тлумачними, синонімічними, антонімічними, омонімічними та паронімічними словниками.

У 6 класі: поділ слів за походженням (власне українські, запозичені); словник іншомовних слів; лексичні помилки (тавтологія, калькування, неточність значення тощо) та способи їх позначення; написання іншомовних слів; активна й пасивна лексика (архаїзми, історизми, неологізми); групи слів за вживанням (загальновживані, стилістично забарвлені, діалектні, професійні, терміни, просторічні); практична робота з паронімами.

У 7 класі розділ Лексикологія. Фразеологія, а саме лексичне значення слова, групи слів за значенням, походженням, вживанням та фразеологізми входить до складу повторення та узагальнення вивченого на початку року.

У 8 та 9 класах немає окремих розділів Лексикологія та Фразеологія, вони вивчаються з іншими розділами про мову.

Розділ Фразеологія системно вивчається у 6 класі: Поняття про фразеологізм, його лексичне значення, фразеологізми в ролі членів речення, вчать працювати з фразеологічним словником, визначають джерела українських фразеологізмів, знайомляться з прислів'ями, приказками, крилатими виразами, афоризмами як різновидами фразеологізмів.

У Модельній навчальній програмі «Українська мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори А. Полторацька, Ю. Сафонов, Н. Нестеренко) вивчення фразеологізмів, їх різновидів, джерел, застосуванням у повсякденному мовленні та знайомство з фразеологічним словником відбувається у 5 класі.

У 6 класі в темі «Моя мова» здобувачі освіти знайомляться з особливостями мови та її лексичним і фразеологічним багатством.

У 7, 8 та 9 класах немає окремих розділів Лексикологія та Фразеологія, вони вивчаються з іншими розділами про мову.

Учитель розподіляє самостійно кількість годин для опрацювання тієї чи іншої теми, залежно від рівня підготовленості учнів.

Шкільна програма орієнтує вчителя на досягнення чітко окреслених результатів навчання, що охоплюють два взаємопов'язані компоненти – знаннєвий і діяльнісний.

Знаннєвий компонент передбачає, що учні розуміють і пояснюють ключові терміни з розділу лексикології, уміють визначати лексичне значення слова, знають принципи поділу лексики на власне українську та запозичену, пояснюють причини зникнення окремих слів з активного вжитку (історизми, архаїзми) та появи неологізмів, розрізняють загальновживану й стилістично забарвлену лексику та пояснюють доцільність її використання, аргументують уживання архаїзмів, діалектизмів, термінів та професіоналізмів у наукових і художніх текстах, володіють правилами написання слів іншомовного походження.

Діяльнісний компонент спрямований на формування здатності учнів застосовувати знання на практиці. Він охоплює такі вміння: визначати походження слова (власне українське або запозичене), користуватися тлумачним та іншомовним словниками, правильно записувати іншомовні слова, за можливості добирати українські відповідники до іншомовних слів, розрізняти активну та пасивну лексику, виокремлювати архаїзми й історизми, розпізнавати стилістично забарвлені слова та співвідносити їх із відповідним

стилем мовлення, доцільно використовувати різні пласти лексики у власних висловленнях, визначати роль лексичних явищ у текстах різних стилів, редагувати речення й тексти, у яких допущено лексичні помилки.

Серед видів роботи особлива увага приділяється тлумаченню лексичного значення слів і фразеологізмів, умінню знаходити значення одиниць у словнику з метою їх коректного використання в реченні. Практичні завдання включають складання речень з омонімами, добір слів відповідно до контексту, заміну слів синонімічними відповідниками, а також редагування текстів із порушеннями лексичних норм.

Важливою для нашого дослідження є позиція авторів модельних програм, які підкреслюють, що формування компетентностей сьогодні розглядається як необхідна умова успішної самореалізації випускника та розвитку суспільства. Компетентнісний підхід орієнтує освітній процес на активну участь здобувачів освіти, що передбачає розширення можливостей для самостійної діяльності, роботи в парах і малих групах, виконання проєктів. Така організація навчання забезпечує не лише засвоєння знань, а й цілеспрямований розвиток ключових і предметних компетентностей учня як суб'єкта освітньої діяльності. [66].

Лексикологія та фразеологія – важливі розділи шкільного курсу української мови, що безпосередньо сприяють формуванню ключової компетентності «володіння іноземними мовами». У мовній ієрархії вони посідають чільне місце, адже забезпечують не лише розширення активного словникового запасу учнів, а й уміння добирати мовні одиниці відповідно до контексту та ситуації спілкування. Лексика й фразеологія формують підґрунтя для усвідомленого вживання синонімів, антонімів, багатозначних слів і сталих виразів, що уможливорює точну передачу думок, емоцій та оцінок.

Саме володіння цими розділами розвиває особистість, оскільки вчить її не лише розуміти зміст мовних одиниць, а й користуватися ними як інструментами для ефективного міжособистісного й міжкультурного

спілкування. У програмі з української мови пропонується поетапне й дозоване засвоєння лексикологічних і фразеологічних понять, що забезпечує поступове формування мовної компетентності, необхідної для свідомого й творчого використання слова.

Шкільна програма спрямовує вчителя на забезпечення досягнення учнями очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності, що включає: знаннєвий компонент (знання, розуміння та усвідомлення), діяльнісний компонент (вміння застосовувати) та ціннісний компонент (ставлення, обґрунтування, усвідомлення, оцінка та формування висновків). Проте слід підкреслити, що базові знання та навички, передбачені у мовній змістовій лінії, не становлять головної мети мовної освіти. Вивчення лексикології та фразеології не повинно обмежуватися лише засвоєнням теоретичного матеріалу та виконанням стандартних вправ. Для розвитку дитини та її соціальної адаптації значно важливішим є розуміння функціональних можливостей лексичних та фразеологічних одиниць, формування навичок мовної поведінки у різних комунікативних ситуаціях та здатність використовувати мовні засоби для вирішення практичних життєвих завдань.

Мовленнєва змістова лінія побудована за принципом структурної систематичності, що передбачає поступове ускладнення та поглиблення знань про мовленнєвознавчі поняття і формування на цій основі навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності. Її зміст організовано за лінійним принципом, який доповнюється реалізацією системи міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків, що забезпечують послідовне та комплексне збагачення словникового запасу учнів, розвиток граматичної будови мовлення за допомогою лексико-фразеологічних і стилістичних засобів, а також удосконалення мовних і мовленнєвих умінь та навичок. Ця лінія передбачає засвоєння наступних базових лексичних і фразеологічних понять.

У пояснювальній записці автори програми зазначають, що основними є дві змістові лінії – мовленнєва та мовна, які визначають безпосередній

предмет навчання, його структуру, а також супроводжуються вимогами до рівня розвитку мовленнєвої та мовної компетентностей учнів і кількістю годин, відведених на їх опанування. Інші дві лінії – соціокультурна та діяльнісна – виконують роль засобу досягнення головної освітньої мети навчання української мови в основній школі [66].

Особливе значення для нашого дослідження має напрям чинної програми, який акцентує увагу на формуванні ключової компетентності «володіння іноземними мовами».

Наступним етапом аналізу є вивчення методичного забезпечення досліджуваної проблеми, а саме – аналіз чинних підручників для 6 класу з позицій реалізації в них матеріалу, спрямованого на формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами». Відповідно до переліку підручників, рекомендованих Листом МОН України № 1.1/15776-24 від 30 серпня 2024 року «Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році», для використання пропонуються такі підручники:

О. Авраменко, З. Тищенко «Українська мова»: підручник для 6 класу (2023);

І. Літвінова «Українська мова»: підручник для 6 класу (2023);

О. Заболотний, В. Заболотний «Українська мова»: підручник для 6 класу (2023).

Підручник «Українська мова для 6 класу» (автори О. Авраменко, З. Тищенко) [1] містить вправи для спостереження мовного матеріалу, теоретичний матеріал з правилами, прикладами та поясненнями, завдання у тестовій формі, творчі вправи, рубрику «Культура слова» та домашні завдання. Викладання української мови за цим підручником спрямоване на розвиток навичок грамотного письма та усного мовлення, умінь читати та сприймати інформацію на слух, створювати творчі тексти та переказувати матеріал українською мовою. Особлива увага приділяється розділам

«Лексикологія» та «Фразеологія».

Підручник І. Літвінової «Українська мова для 6 класу» [33] пропонує учням цікаву інформацію про будову слова, способи словотворення, частини мови, а також включає численні вправи для закріплення мовних навичок. У процесі навчання школярі працюють з текстами різних жанрів і стилів, удосконалюють навички користування словниками різних типів та виконують творчі завдання, що сприяють розвитку уяви та індивідуальних здібностей. Автор підкреслює важливість практичного застосування отриманих знань у повсякденному житті.

Оскільки підручник створений відповідно до модельної програми А. Полторацької, Ю. Сафонова та Н. Нестеренко, теми з лексикології та фразеології у 6 класі представлені в розділі «Краса та багатство української мови» кількома вправами для повторення. Натомість підручник для 5 класу І. Літвінової [32] містить окремий розділ «Лексикологія і Фразеологія», у якому матеріал подано докладно. Учні працюють із різними типами завдань: спостереження, актуалізація знань, групова робота, словничок незнайомих слів, вправи з аудіосупроводом, завдання на вибір. Теоретичний матеріал викладено доступно, а вправи побудовані на текстах різних стилів і жанрів, що дозволяє учням розширювати знання про мову та удосконалювати комунікативні навички.

Підручник також включає завдання для розвитку творчих здібностей і створення україномовного середовища в житті школярів. Теми для навчання охоплюють щастя, хобі, спорт, екологію, цінність часу, етикет тощо. Крім того, учні можуть скористатися інтернет-підтримкою через QR-коди для додаткового ознайомлення з матеріалом.

Підручник О. Заболотного та В. Заболотного «Українська мова для 6 класу» [39] є змістовним посібником, у якому розділ «Лексикологія і Фразеологія» подано детально й цікаво. Він містить завдання різного рівня складності, включно з дослідницькими та конкурсними вправами, спрямованими на розвиток мовлення та навичок роботи зі словниками.

Кожен параграф починається з вступної вправи-дослідження, яка готує учнів до сприйняття нової інформації. Далі подаються правила та тренувальні вправи для закріплення знань, що водночас знайомлять учнів із навколишнім світом, міжособистісними стосунками, історією та культурою, створюють життєві ситуації та сприяють розвитку ключової компетентності «загальнокультурна грамотність».

Завдання підручника поєднують конкурсні вправи, цікаві історії та гумористичні елементи. Використання опорних малюнків і різноманітних мовленнєвих ситуацій допомагає вдосконалювати правильне мовлення, уяву, критичне мислення та вміння висловлювати думки. Особливу увагу заслуговують рубрики «Культура мовлення», «Чому так?» та «Поспілкуйтеся», які перетворюють підручник не лише на джерело навчального матеріалу, а й на засіб для самостійного поповнення знань. Мовно-теоретичний матеріал подано доступно, лаконічно та схематично, що сприяє активізації уваги учнів, а кожен параграф завершується висновками для систематизації знань.

Підручник доповнено словниками фразеологізмів та наголосів для розвитку лексичної грамотності. Отримані знання й навички можна перевірити за допомогою вправ, тестів і вікторин із відповідями. Структура підручника забезпечує послідовне формування понять з лексикології та фразеології: теоретичний матеріал поділено на підрозділи з ключовими поняттями, частину відомостей оформлено у вигляді таблиць і схем, що полегшує сприйняття й запам'ятовування.

Книга враховує вікові та психологічні особливості учнів, містить розгорнуту систему вправ і завдань, розроблену відповідно до програми та принципу особистісно орієнтованого навчання. Для цього використовуються різні види та форми роботи, такі як дослідження, групова робота та самооцінювання.

Проаналізувавши сучасні підручники з української мови для 6 класу, можна дійти висновку, що навчальний матеріал у них структуровано

відповідно до логічних і психологічних принципів, взаємопов'язаних між собою. Підручники поєднують емпіричні тексти, що містять правила та вправи, та теоретичні тексти, які включають методологічні знання. За провідним методом викладу матеріалу вони пропонують репродуктивні, проблемні, програмовані, комплексні та додаткові тексти.

Ці підручники забезпечують науковість поданого матеріалу з лексикології та фразеології для 6 класу, доступність і точність викладу, чіткість формулювань правил. Матеріал подано зрозуміло, із поділом на розділи та параграфи, із використанням ілюстрацій, схем і виділенням важливого тексту шрифтом, що поєднується з естетичним оформленням.

Структура підручників передбачає наявність основних, пояснювальних і додаткових текстів, а також позатекстових компонентів: запитань, завдань, пам'яток, зразків виконання вправ, таблиць, підписів до ілюстрацій та схем. Орієнтуючий апарат, такий як вступ, зміст і бібліографія, допомагає учням ефективно орієнтуватися в підручнику.

Автори дотримуються принципів, що забезпечують: надходження нових знань, розвиток мислення, уяви та фантазії, формування умінь, навичок і компетентностей; сприяння самовдосконаленню; відповідність віковим особливостям учнів; дотримання сучасних методологічних вимог; реалізацію знаннєвої, діяльнісної та ціннісної складових; розвиток предметних і ключових компетентностей.

Л. Мацько [69] підкреслює, що під час створення підручників необхідно враховувати сучасні підходи до навчальної діяльності учнів, стиль навчального процесу (методи, прийоми, форми роботи, типи та види завдань), алгоритм оцінювання знань, який охоплює мислення, увагу, пам'ять, спостереження та інтелектуальний рівень учня, а також нові форми дидактичної трансформації знань, що стимулюють пізнавальний розвиток.

Таким чином, чинні програми, підручники та науково-методичні джерела підкреслюють важливість формування компетентності «володіння іноземними мовами» під час навчання лексикології та фразеології. Вони

підтверджують необхідність розробки цілісної системи вправ і завдань, підбору ефективних методів, прийомів, форм і засобів, що сприяють розвитку іншомовної компетентності учнів. Компетентнісно орієнтовані підручники для 6 класу створені для задоволення пізнавальних потреб учнів та забезпечення умов для розвитку кожного здобувача освіти відповідно до його нахилів, уподобань і можливостей.

2.3. Рівень сформованості ключової компетентності «володіння іноземними мовами» здобувачів освіти у процесі навчання лексикології та фразеології

Для оцінки рівня сформованості ключової компетентності «володіння іноземними мовами» учнів у процесі вивчення лексикології та фразеології було проведено комплексне дослідження, що включало анкетування вчителів, бесіди, спостереження за освітнім процесом, аналіз уроків та виконання діагностичних контрольних робіт серед учнів 5–9 класів на базі Криворізького ліцею № 81 Криворізької міської ради Дніпропетровської області.

Метою дослідження було визначення рівня володіння вчителями українською мовою як з теоретичної, так і практичної точки зору, з'ясування методів, прийомів і форм, які вони використовують для формування мовної компетентності учнів, зокрема лексичної та фразеологічної. Крім того, дослідження мало на меті виявити труднощі, з якими стикаються учні під час вивчення лексикології та фразеології у 5–9 класах. Для цього було запропоновано спеціально розроблену анкету. (Додаток А).

Анкетування включало такі цілі та завдання:

1. Визначення рівня теоретичних знань вчителів: з'ясувати, наскільки учителі розуміють ключові поняття лексикології та фразеології; оцінити їхнє розуміння поняття «компетентність “володіння іноземними мовами”».

2. Виявлення практичних умінь та методів роботи: з'ясувати, які методи і прийоми використовують вчителі для формування лексичної та фразеологічної компетентності; визначити, які форми організації навчання застосовуються найчастіше; дізнатися, які типи вправ учителі використовують.

3. Визначення основних проблем учнів 5–6 класів у засвоєнні лексики та фразеології; з'ясувати, які види завдань та вправ сприяють подоланню цих труднощів.

4. Збір рекомендацій та пропозицій отримати практичні поради від учителів щодо ефективного навчання; визначити, які матеріали або методичні ресурси є найбільш корисними.

До анкетування було залучено сім учителів української мови Криворізького ліцею № 81. Результати опитування показали, що вчителі мають достатній рівень знань щодо ключової компетентності «володіння іноземними мовами» та здатні застосовувати їх у процесі навчання лексикології та фразеології.

Більшість учителів (80 %) добре володіють теоретичною базою, розуміють поняття «компетентність “володіння іноземними мовами”». Але лише 20 % як міжкультурний аспект і тому потребують більше рекомендацій щодо розвитку компетентності «володіння іноземними мовами».

Опитані вчителі української мови зазначили, що застосовувані форми, методи та прийоми навчання, не завжди спрямовані на розвиток компетентності «володіння іноземними мовами». За результатами анкетування, найбільш використовуваними методами виявилися: метод вправ і фронтальна робота – 69 %, робота в парах – 30 %, групова робота – 40 %; спостереження та аналіз мовних явищ – 28 %; метод бесіди – 17 %; пояснювально-ілюстративний та репродуктивний – 65 %; інтерактивні методи – 58 %; метод проєктів – 24 %; проблемний і дослідницький метод

– 30 %. Більшість учителів підкреслили, що підручник слугує головним джерелом організації навчальної роботи на уроці.

Труднощі учнів. За результатами опитувань учителів української мови: 40% зазначають найбільші труднощі учнів у розрізненні прямого й переносного значення слова; розуміння багатозначних слів – 55 %, 30 % – у правильному тлумаченні та використанні фразеологізмів; 10 % – у правильному написанні та вимові; у розрізненні синонімів та антонімів – 65 %; використання фразеологізмів у своєму мовленні – 70 %; стилістична доречність – 60 %.

Основні засоби подолання труднощів: ігрові та інтерактивні методи, приклади з художніх текстів, робота з контекстом. Учні потребують системної практики, поєднання аналітичних, синтетичних та комплексних вправ допомагає долати труднощі.

Результати анкетування та індивідуальних бесід показали, що для багатьох учителів проблема формування компетентності «володіння іноземними мовами» на уроках української мови не є пріоритетною. Це підкреслює актуальність проведеного дослідження.

Відтак виникає потреба у наданні рекомендацій для вчителів української мови щодо використання ефективних форм, методів і прийомів для засвоєння нових знань, розвитку умінь та навичок і організації пізнавальної діяльності. Це сприятиме систематичній роботі над формуванням компетентності «володіння іноземними мовами» в процесі вивчення лексикології та фразеології.

Для визначення рівня сформованості цієї ключової компетентності серед учнів у процесі навчання лексикології та фразеології запропоновано вчителям заповнити спеціально розроблену таблицю (Додаток Б). Під час її заповнення педагоги орієнтувалися на власні спостереження за учнями, а також на результати їхніх творчих, контрольних робіт, тестів і вправ.

Аналіз відповідей засвідчив, що рівень компетентності «володіння іноземними мовами» під час вивчення лексикології та фразеології можна

виявляти через тестові завдання, практичні вправи, мовленнєві ситуації, аналітичні завдання з культурологічним компонентом.

Результати дослідження зображено на рис. 1, де показано рівні сформованості ключової компетентності «володіння іноземними мовами» в процесі вивчення лексикології та фразеології. (на думку вчителів).

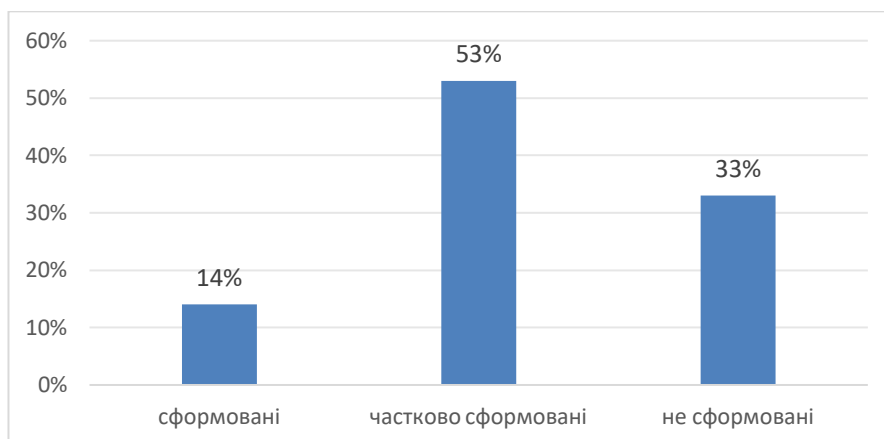

Рис. 2.1. Рівні сформованості в учнів ключової компетентності «володіння іноземними мовами» у процесі вивчення лексикології та фразеології.

Результати опитування вчителів показали, що ключова компетентність «володіння іноземними мовами» сформована частково у більшості учнів (53 %), не сформована у 33 %, і лише 14 % здобувачів освіти продемонстрували її повну наявність.

Серед учнів проведено діагностичне оцінювання, яке включало виконання контрольних робіт з лексикології та фразеології (Додаток Е) та спостереження за навчальним процесом. Для оцінки сформованості ключової компетентності пропонувалися спеціально підібрані різнорівневі завдання (Додаток Д).

Аналіз отриманих результатів дозволив зробити висновок, що поряд із позитивними аспектами, які сприяють формуванню компетентності «володіння іноземними мовами», існують певні помилки, що негативно впливають на засвоєння теоретичного та практичного матеріалу і свідчать про недостатню увагу до даної проблеми. У більшості учнів спостерігаються труднощі у розпізнаванні прямого й переносного значення слова, не завжди

можуть визначати багатозначність слова, добирати синоніми та антоніми, не вміють розрізняти пароніми та омоніми, пояснити значення багатозначного слова, розрізнити пароніми, дібрати синоніми/антоніми; визначати фразеологізми серед словосполучень, тлумачити значення фразеологізмів, використовувати їх у мовленні, підбирати українські/іншомовні відповідники, порівняти українські і чужомовні сталі вирази, знайти фразеологізми у тексті, дібрати синонімічний фразеологізм, рідко використовують у власному висловленні, вживають лексику й фразеологізми не завжди згідно з ситуацією, існують проблеми при створенні усних та письмових висловлювань з правильною лексично-фразеологічною організацією, при підборі лексику відповідно до стилю (офіційного, художнього, розмовного). Складно виконують редагування тексту із заміною стилістично невідповідних слів. Не завжди розуміють культурно-національну специфіку слів і фразеологізмів, не можуть пояснити походження та образність сталих виразів

Було виявлено також прогалини у засвоєнні теоретичного матеріалу учнями. Зокрема, на запитання «Що вивчає лексикологія?» більшість учнів відповіли, що це розділ мовознавства, який досліджує лише окремі слова або словники, що свідчить про неповне розуміння змісту дисципліни. Чітко назвали слова як основні одиниці лексики, проте деякі учні помилково зарахували до них словосполучення чи речення.

Відповідь на запитання «Що таке синонім?» була неправильною у 27% учнів, вони вважають, що синонім – це просто будь-яке схоже слово, не враховуючи нюансів значення та стилю. Лише 63% учнів змогли правильно визначити синонім як слово або вислів, що близькі за значенням до іншого слова і можуть замінювати його у певному контексті.

Відповідь на запитання «Що таке фразеологізм?» 71% учнів дали неповну або неправильну: вони вважали, що це будь-яке стійке словосполучення, не розрізняючи буквальне і переносне значення. Лише 29% учнів чітко визначили фразеологізм як стійке словосполучення, значення

якого не дорівнює сумі значень окремих слів, і навели приклади.

Цікавим є те, що учні не розуміли різницю між фразеологізмами, сталими виразами та простими словосполученнями (42 %). Водночас більшість учнів (84 %) правильно визначали емоційне або стилістичне забарвлення слова та фразеологізмів, зазначаючи, що певні вислови характерні для художнього, розмовного чи публіцистичного стилю.

Найскладнішим, на думку 78 % учнів, при вживанні фразеологізмів у власному мовленні – підібрати правильний фразеологізм у контексті, не спотворивши його значення, та уникнути буквального тлумачення. Частина учнів наводила приклади неправильного використання: заміна фразеологізму на синонім без урахування стилю або контексту, що змінювало зміст речення.

Аналіз відповідей уможливив визначення прогалин здобувачів освіти у лексикології та фразеології: недостатнє усвідомлення значення та контексту слова, плутанина між словами, словосполученнями та фразеологізмами, труднощі у розрізненні стилістичного та емоційного забарвлення, а також проблеми з практичним застосуванням лексики і фразеологізмів.

Бесіди та анкетування здобувачів освіти показали, що їхній рівень навчальних досягнень є середнім. Учні частково розуміють поняття «лексичні одиниці» та «фразеологічні одиниці» і не завжди можуть визначити їхню роль у мовленні чи тексті. На нашу думку, це зумовлено недостатньо систематизованою організацією роботи над вдосконаленням ключової компетентності «володіння іноземними мовами».

Отже, під час навчання лексикології та фразеології доцільно застосовувати різноманітні форми та методи навчання, що підвищують особистісно зорієнтований вплив учителя на формування компетентностей учнів. Вчителям рекомендується використовувати інноваційні методи навчання для досягнення максимальної ефективності та розвитку компетентності «володіння іноземними мовами». Учні мають брати активну участь у пошуку інформації в наукових виданнях, підручниках, мережі

Інтернет, аналізувати матеріал, висловлювати власні аргументи та брати участь у дискусіях.

Для розвитку креативного мислення учнів на уроках української мови слід моделювати різні мовні ситуації, залучати ігрові форми навчання, які викликають підвищене зацікавлення, а також робота зі словником, що формує культуру мовлення.

Недостатній рівень сформованості ключової компетентності «володіння іноземними мовами» пояснюється, на нашу думку, складністю матеріалу: учням необхідно вивчити теоретичний матеріал і використовувати його на практиці. Основною метою навчання є всебічний розвиток мовленнєвих умінь учнів, тому оцінювання результатів має враховувати критерії та показники, які відображають рівень цього розвитку.

Рівні сформованості ключової компетентності «володіння іноземними мовами» наведено в таблиці 1 (Додаток Е).

Результати дослідження також показано на рис. 2.2.

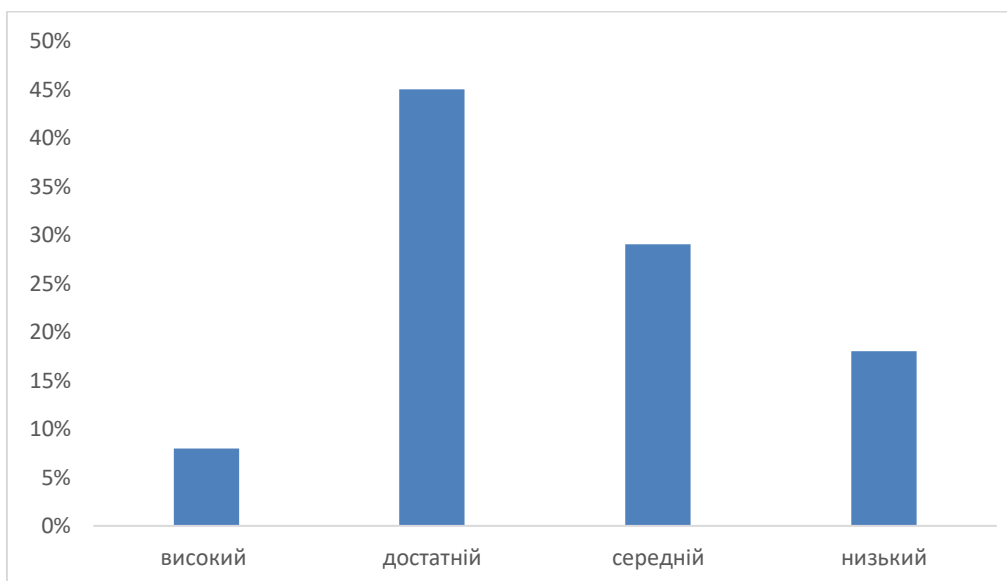

Рис. 2.2. Рівні сформованості ключової компетентності «володіння іноземними мовами» здобувачів освіти під час вивчення лексикології та фразеології.

Аналіз результатів діагностичного дослідження свідчить, що рівень розвитку ключової компетентності «володіння іноземними мовами» серед здобувачів освіти недостатній. Це зумовлено відсутністю системної роботи з

боку вчителів української мови. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки ефективної методики, яка б сприяла формуванню цієї компетентності під час вивчення лексикології та фразеології.

Брак чіткої системності в роботі значної частини педагогів призводить до недостатньої підготовки учнів, що особливо відчутно у процесі розвитку компетентності «володіння іноземними мовами», який потребує високого науково-методичного рівня організації.

Висновки до другого розділу

Вивчення лексикології та фразеології базується на лінгводидактичній системі, яка визначається певними цілями й завданнями та передбачає відповідні організаційні, психолого-педагогічні, науково-методичні й лінгводидактичні умови, враховує суб'єктивні й об'єктивні чинники, принципи компетентнісного особистісно зорієнтованого та діяльнісного підходів, лінгводидактичні принципи, а також методи, прийоми і форми роботи під час навчального процесу.

Чинна програма з української мови для 5–9 класів охоплює лінгвістичний матеріал згідно з традиційними розділами курсу лексикології та фразеології. Аналіз підручників показав, що в них є правила та визначення, вправи і завдання, виконуючи які учні здебільшого повторюють теоретичний матеріал, закріплюючи його через виконання вправ для розвитку відповідних умінь і навичок. Проте вправ на формування компетентності «володіння іноземними мовами» у підручниках немає.

Дослідження лінгводидактів свідчать, що для ефективного формування цієї компетентності необхідно підібрати систему вправ і завдань, які стимулюють учнів застосовувати вивчені мовні засоби в усному й писемному мовленні з урахуванням комунікативних ситуацій.

Анкетування вчителів української мови показало, що вони розуміють необхідність розвитку компетентності «володіння іноземними мовами» під

час навчання лексикології та фразеології, однак існує певний розрив між теоретичними знаннями та практичною діяльністю на уроках. Тому виникає потреба в такій методиці, що забезпечить систематичну роботу з формування цієї компетентності.

Лексикологію та фразеологію учні знають на середньому рівні, частково володіють поняттям «лексичні одиниці» і не завжди правильно визначають їх роль у мовленні та тексті. Це, на нашу думку, це пов'язано з організацією роботи на уроці та відсутністю вправ для ефективного засвоєння знань. Покращення організації навчального процесу та застосування запропонованих вправ сприятиме підвищенню рівня компетентності «володіння іноземними мовами» здобувачів освіти.

Результати діагностичної роботи показали необхідність ефективної методики формування компетентності «володіння іноземними мовами» під час навчання лексикології та фразеології. Нами з'ясовано, що рівень сформованості цієї компетентності серед здобувачів освіти недостатній, 53,4% учнів демонструють високий або достатній рівень знань і умінь із лексикології та фразеології.

Для успішного формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» необхідна методика та система вправ і завдань, які сприятимуть удосконаленню та закріпленню мовних і мовленнєво-комунікативних умінь і навичок. Це забезпечить високий рівень мовленнєвої культури учнів, уміння доречно використовувати лексичні засоби відповідно до комунікативної ситуації та мовленнєвого завдання, а також сприятиме підвищенню якості мовлення. Формування компетентної, національно свідомої та духовно багатой особистості неможливе без ґрунтового оволодіння мовним матеріалом.

РОЗДІЛ 3

УПРОВАДЖЕННЯ ПРОПОНОВАНОЇ МЕТОДИКИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

3.1. Методика формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» здобувачів базової школи

Формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» – здатність здобувачів освіти перетворювати теоретичні знання на практичні вміння, застосовувати їх у реальних життєвих ситуаціях – є одним із найважливіших завдань нової української школи. У процесі навчання лексикології та фразеології пріоритет слід надавати активним методам роботи й творчим вправам на мовному матеріалі: моделювання, трансформація та конструювання лексичних та фразеологічних одиниць; укладання речень і коротких текстів у визначених композиційних формах із урахуванням лексико-стилістичних особливостей; добору відповідних мовленнєвих засобів для створення потрібних лексичних конструкцій.

Вивчення кожної лексичної теми є багатоетапним і непростим завданням. Воно розпочинається зі спостереження за мовленням, що слугує основою для подальшого осмислення лексичних явищ. Їх здобувачі освіти зустрічають під час читання художніх текстів, підручників або періодичних видань й активно користуються ними у власному мовленні. Тому важливо зробити цю мовну практику усвідомленою. Учитель може застосовувати будь-який спосіб подання теоретичного матеріалу, однак обов'язковою буде ключова вимога: чітко сформулювати у здобувачів освіти поняття про явище.

Найпоширенішим способом закріплення матеріалу з лексикології та фразеології є проведення лексико-фразеологічного аналізу, який охоплює всі визначальні характеристики опрацьованих одиниць. Аналізуючи слово або фразеологізм, учні визначають його значення, стилістичне забарвлення, сферу вживання, відтінки смислу, можливі синонімічні чи антонімічні

заміни, способи утворення. Водночас надмірне застосування повного аналізу небажане, оскільки він громіздкий; більшу ефективність дає частковий аналіз, який відповідає темі уроку. Повний аналіз варто використовувати на підсумкових заняттях.

Ефективний спосіб аналізу лексичних та фразеологічних одиниць – створення «словесних грон» або схем.

Учні повинні вміти знаходити нові слова та сталі звороти в тексті, розпізнавати їх функцію. Для цього застосовують різні види вправ: виписування прикладів з уривка, добір синонімів чи антонімів, пояснення значення фразеологізмів, підбір ілюстративного матеріалу до загальноновживаної, діалектної, професійної та стилістично маркованої лексики).

Пропонуємо аналізувати зв'язний текст, це дозволяє показати функціонально-стилістичне навантаження лексичних і фразеологічних одиниць (наприклад, фразеологізми в художньому мовленні для створення образності, терміни – у науковому стилі, професіоналізми – у виробничо-побутових ситуаціях). Такі спостереження стануть орієнтиром для учнів при створенні своїх висловлювань.

Однак робота лише з готовим матеріалом забезпечує переважно знання про мовні явища, а цього недостатньо. Знання мають перетворюватися на практичні навички, тому потрібні вправи, що стимулюють активне використання мовного матеріалу: тлумачення слів і фразеологізмів; добір синонімів та антонімів; заміна слів у реченні на фразеологізми й навпаки; складання речень і мікротекстів із поданими словами чи зворотами; редагування текстів із неправильно вжитими словами чи фразеологізмами.

Вправи – один з ключових засобів формування складників компетентності «володіння іноземними мовами» завдяки їх динамічному характеру та комплексності. Вони є ефективним засобом навчання лексикології й фразеології, адже спрямовані на повторювальні дії задля закріплення знань та вироблення практичних умінь. Дослідники (З. Бакум,

О. Біляєв, М. Вашуленко, О. Караман, В. Онищук, Л. Симоненкова та ін.) наголошують на доцільності класифікації вправ залежно від їхньої мети: репродуктивні, конструктивні, аналітичні та творчі.

Прикладами різнопланових вправ (від елементарних тренувальних до творчих для роботи з учнями різних рівнів підготовки) спрямовані на розвиток іншомовної компетентності при вивченні лексикології та фразеології на уроках української мови:

1. Репродуктивні (робота за зразком).

Поясніть значення поданих фразеологізмів іншою мовою (наприклад, німецькою чи англійською): *ні живий ні мертвий; як у воду опущений; водити за ніс*.

Які українські фразеологізми відповідають поданим іншомовним висловам: *to break the ice* → _____; *Hals- und Beinbruch!* → _____.

2. Аналітичні (аналіз готового матеріалу).

Прочитайте уривок тексту. Випишіть із нього фразеологізми та поясніть, як вони впливають на виразність мовлення.

Виокремте з наведених речень інтернаціоналізм (*телефон, театр, комп'ютер*), і поясніть, як вони співвідносяться з українськими словами.

3. Конструктивні (побудова й перебудова).

Замініть у реченнях виділені слова фразеологізмами:

Він дуже злякався → ...

Вона дуже здивувалася → ...

Ми дуже посварилися → ...

Складіть речення з поданими словами так, щоб вони відображали українську картину світу: *хліб, калина, душа*.

4. Творчі (розвиток мовленнєвої активності).

Складіть міні-діалог «У магазині», використовуючи щонайменше два фразеологізми.

Перекладіть уривок з іноземної мови (наприклад, англійської) українською, добираючи стилістично точні слова й сталі вирази.

Створіть коротку розповідь на тему «Моя мрія», використавши 3–4 українські фразеологізми (*йти до мети, розправити крила, гори звернути*).

5. Інтерактивні (ігрові завдання)

«Фразеологічне лото» – учні добирають пари: фразеологізм → його значення.

«Зайвий елемент» – знайти слово, яке не є синонімом у поданому ряду (*сміливий, відважний, хоробрий, зелений*).

«Продовж фразеологізм» – учитель читає початок, учні завершують (*Сидіти склавши... – руки*).

Такі вправи одночасно формують знання про лексичні та фразеологічні явища української мови й розвивають іншомовну компетентність, бо вчать учнів порівнювати українські мовні одиниці з іншими мовами, адекватно добирати переклади, розвивати чуття мови.

Повної самостійності від учнів вимагають творчі вправи, тому формулювання завдання має бути таким, щоб не звужувати їхню ініціативу. Подібні вправи орієнтують учнів на складання речень: на визначену тему; з використанням поданих слів або словосполучень; за змістом сюжетного зображення; на основі порівняльних конструкцій або фразеологізмів; у формі діалогу; спираючись на власні спостереження; у кількох варіантах, що передають одну й ту саму думку.

Керувати виконанням таких завдань непросто, однак саме вони формують у здобувачів освіти вміння вільно й невимушено висловлювати власні думки на різні теми. Для підвищення мотивації доцільно застосовувати різноманітні форми творчого змагання. Проводити такі вправи слід регулярно й з чіткою методичною метою.

Методика навчання лексикології й фразеології пропонує поділяти вправи на аналітичні та синтетичні.

Синтетичні вправи слід виконувати після аналітичних: спочатку аналіз зразка, а потім самостійне конструювання речення чи тексту з

вивченим лексичним або фразеологічним матеріалом. Це розвиває іншомовну компетенцію й уміння творчо застосовувати набуті знання.

Для формування компетентності «володіння іноземними мовами» на уроках української мови при вивченні лексикології та фразеології пропонуємо використовувати таку систему вправ.

Аналітичні вправи (аналіз готового матеріалу) (розпізнавання, пояснення, класифікація лексико-фразеологічних одиниць):

1. «Фразеологізм у тексті» – знайдіть у поданому уривку художнього твору фразеологізми, дайте пояснення їх значення та ролі.
2. «Синонімічні пари» – доберіть до поданих слів синоніми й визначте відтінки значення (*гарний – красивий – чарівний – симпатичний*).
3. «Антонімічні пари» – знайдіть до поданих слів антоніми (*світлий – ...; гіркий – ...*), поясніть смислову різницю.
4. «Походження слова» – визначте, які із запропонованих слів є запозиченими (*університет, корова, телевізор, хата*), поясніть значення.
5. «Фразеологізм і дослівний переклад» – порівняйте українські фразеологізми з іншомовними: *водити за ніс – to lead by the nose*, поясніть різницю у сприйнятті.
6. «Стилістичне забарвлення» – розподіліть слова на групи: нейтральні, розмовні, книжні (*казати, балакати, мовити, проголосити*).

Продуктивно-репродуктивні (відтворення й тренування за зразком, використання лексики та фразеологізмів у готових моделях.).

1. «Заміни словом» – у реченнях замініть виділені слова українськими фразеологізмами (*він дуже злякався → він побілів як стіна*).
2. «Продовж фразеологізм» – доповніть подані початки: *сидіти, склавши ... (руки); ловити ... (гав); бити ... (байдики) ...*
3. «Склади речення за зразком» – за зразком речення з фразеологізмом складіть нові (*Він сидів склавши руки. → Вона ...*).
4. «Фразеологічне лото» – поєднайте фразеологізми з їхнім значенням (*ні пуха ні пера – побажання успіху*).

5. «Добери синонім» – доберіть український фразеологізм-синонім до поданих слів (*сміливий* → *і в вогонь, і в воду*).

6. «Український відповідник» – до іншомовних виразів знайдіть український фразеологізм (*to break the ice* – *порушити мовчанку*).

Творчо-конструктивні (самостійне створення власних висловлювань, і текстів).

1. «Фразеологізм у міні-діалозі» – складіть діалог на тему «У школі», використавши 2–3 фразеологізми.

2. «Творчий переклад» – перекладіть короткий текст іншою мовою, замінюючи українські фразеологізми описовими конструкціями.

3. «Міні-оповідання» – складіть оповідання на тему «Мій день», використавши щонайменше 3 фразеологізми (*ні світ ні зоря, крок за кроком, руки не доходять*).

4. «Фразеологічна ілюстрація» – доберіть малюнок або складіть ситуацію, яка ілюструє значення поданого фразеологізму (*пекти раків, як сніг на голову*).

5. «Сюжетне продовження» – отримайте початок історії з фразеологізмом (*Він завжди брався за справу, хоч і боявся, але йшов ва-банк...*). Придумайте кінець.

6. «Власний словничок» – складіть міні-словник із 5 фразеологізмів, які вам найбільше сподобалися, поясніть їх значення і використайте у власних реченнях.

Таким чином, ця система покриває всі етапи формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» під час вивчення лексикології та фразеології.

Інші вправи розміщено в Додатку Г та Ж.

Таким чином, навчання лексикології та фразеології потребує застосування певної системи методів, прийомів, принципів та видів вправ, спрямованих на формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами». На наше переконання, ця система вправ допоможе

школярам краще усвідомлювати значення лексичних одиниць і фразеологічних конструкцій у текстах, зрозуміти їхню роль у різних стилях і жанрах мовлення, вдосконалити навички активного використання нових лексичних та фразеологічних понять в мовленні. Робота, побудована таким чином дасть змогу учням розпізнавати лексичні та фразеологічні конструкції та творчо використовувати їх у своїх висловлюваннях. А це є важливою складовою формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами».

3.2. Результати сформованості ключової компетентності «володіння іноземними мовами» під час навчання лексикології та фразеології

На етапі контрольного дослідження, проведеного у Криворізькому ліцеї № 81 КМР ДО, уроки української мови у 5–7 класах проводилися за авторською методикою, тоді як у 8–9 класах застосовувалася традиційна система навчання. Для розвитку та вдосконалення лексикологічних і фразеологічних умінь і навичок використовувався запропонований нами метод вправ. Значну роль відігравали завдання різного рівня складності, що передбачали компетентнісний підхід до навчання та сприяли розвитку індивідуальних здібностей учнів та розширенню їхніх пізнавальних і творчих можливостей.

Щоб оцінити ефективність запропонованої системи вправ ми провели моніторингову контрольну роботу, в якій було необхідно виконати завдання, спрямовані на визначення рівня сформованості компетентності «володіння іноземними мовами» у здобувачів освіти під час вивчення лексикології і фразеології. Метою цього контролю було з'ясувати динаміку засвоєння знань із лексикології та фразеології, оцінити вплив запропонованої методики на глибину знань, умінь і навичок учнів та визначити рівні сформованості зазначеної компетентності й, за необхідності, окреслити зміни для

подальшого навчального процесу.

Моніторингову роботу виконували учні п'яти класів Криворізького ліцею № 81 КМР ДО: три з них визначалися як експериментальні, два – як контрольні. Для об'єктивної перевірки рівня мовної компетентності учням пропонували однакові види завдань, що дозволило здійснити кількісний та якісний аналіз результатів, а також простежити динаміку формування і вдосконалення умінь і навичок усіх учасників дослідження. Отримані результати навчання в класах за авторською методикою порівнювалися з показниками традиційного навчання в контрольних класах. Завдання були подібними до тих, що використовувалися на початковому етапі дослідження, але з додатковим лексичним і фразеологічним матеріалом.

Аналіз результатів моніторингових робіт показав, що учні змогли виконати завдання, які передбачали виписування фразеологізмів із тексту та пояснення їх значення, підбір іноземних еквівалентів, складання речень із використанням цих фразеологізмів і пояснення їхнього значення у контексті. Проте результати експериментальних і контрольних класів відрізнялися. Вміння знаходити фразеологізми в реченні продемонстрували 31% учнів в експериментальних класах. Кілька помилок зробили 25% учнів. Проблем із виявленням фразеологізмів у тексті не виникло, однак деякі учні мали труднощі з визначенням їх значення та правильним перекладом на іншу мову. У 17% учнів експериментального класу спостерігався середній рівень сформованості іншомовної компетентності, тоді як 6% виконали завдання неправильно. Утім, порівняно з попередніми проміжними результатами, кількість лексичних помилок зменшилася.

Завдання, що передбачали визначення синонімічних фразеологізмів, переклад лексичних одиниць на іншу мову, складання власних речень із новими словами та фразеологізмами, а також пояснення їхньої стилістичної функції, експериментальний класу виконав на достатньому рівні. Це свідчить, що вони добре засвоїли необхідний теоретичний матеріал. Водночас деякі учні зробили помилки, зокрема неправильно тлумачила

значення фразеологізмів, обирала некоректні синоніми чи антоніми, неточно перекладала фразеологізми іншою мовою. Загальний розподіл результатів у цих класах був таким: високий – 29%, достатній – 40%, середній – 24%, низький – 7%.

Завданнями, які передбачали скласти тематичні словники з лексичних одиниць тексту, підібрати еквіваленти фразеологізмів у англійській чи іншій мові, пояснити переносне значення, використати у власному мовленні, скласти кросворди чи вправи для закріплення лексики 20% учнів в експериментальному класі виконали без помилок, 30% виконали його з незначними помилками. Відповіді з помилками дали 35% учнів, а 5% виконали завдання неправильно. Загалом кількість помилок у цих завданнях свідчить про те, що учні використовували теоретичні знання та ефективно застосовували їх на практиці.

11% учнів контрольних класів не змогли виписати фразеологізми з тексту, правильно визначити їхнє значення та підібрати відповідні переклади, неправильно пояснювали переносне значення, обирали невірні еквіваленти, 30% зробили багато помилок, 39% припустилися незначних помилок, 18% без помилок виконали усі завдання.

37% учнів експериментального класу завдання на складання власних текстів із використанням вивченої лексики та фразеологізмів, переклад текстів на іншу мову, коментування стилістичної функції фразеологізмів, створення словникових вправ для закріплення вживання слів виконали без помилок. Незначну кількість помилок зробили 28%. 23% учнів завдання на переклад фразеологізмів на іншу мову, визначення стилістичної функції фразеологізмів, скласти власні речення з використанням вивчених лексичних одиниць показали середній рівень. Дуже багато помилок, а деякі завдання не виконали 7% учнів. Розподіл результатів за рівнями був таким: високий – 13%, достатній рівень – 30%, середній рівень – 38%, низький рівень – 17%.

Аналіз виконання завдань засвідчив, що учні експериментальних класів значно краще засвоїли лексичний матеріал і фразеологізми, активніше застосовували їх у мовленні та перекладі. Підвищення кількості правильних

відповідей і зменшення помилок свідчить про розвиток ключової компетентності «володіння іноземними мовами».

Результати свідчать, що учні експериментального класу виконали завдання моніторингової роботи успішніше, ніж завдання діагностичної роботи. Більша кількість правильних відповідей і менша кількість помилок у роботах учнів експериментальних класів показали підвищення рівня сформованості іншомовної компетентності учнів.

Аналіз моніторингової роботи, яку виконували учні контрольних класів, показав, що їхній теоретичний рівень знань був недостатнім для успішного виконання практичних завдань. Розподіл результатів за рівнями був таким: високий – 16%, достатній – 39%, середній – 33%, низький – 12%. Порівняно з цими показниками, якість знань учнів експериментальних класів була вищою на 22%.

Отримані дані доводять ефективність запропонованої системи вправ для формування компетентності «володіння іноземними мовами». У більшості учнів експериментального класу, де застосовувалася ця методика, виявився високий і достатній рівні знань.

Таблиця 3.1.

Рівні сформованості компетентності «володіння іноземними мовами» здобувачів освіти у процесі навчання лексикології і фразеології

Клас	Високий рівень %	Достатній рівень %	Середній рівень %	Низький рівень %
експериментальний	27	49	18	6
контрольні	16	39	33	12

За допомогою дослідження було з'ясовано, що цілеспрямоване й систематичне використання запропонованої системи вправ для формування компетентності «володіння іноземними мовами» сприяє підвищенню рівня

знань, умінь і навичок, активізує, стимулює мотивацію навчання, сприяє розвитку пізнавальної активності й творчих здібностей здобувачів освіти.

Для результативного формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» вчитель має усвідомлювати суть компетентнісного навчання, його дидактичний потенціал, психологічні основи, володіти методикою добору практичного матеріалу для формування компетентностей, умінь і навичок у процесі навчання лексикології і фразеології.

Рекомендована нами система вправ розроблена з урахуванням основних етапів формування умінь і навичок, що передбачають сприйняття та відтворення лексичного і фразеологічного матеріалу з граматично правильним оформленням в усному та писемному мовленні; підбір лексичних засобів згідно з метою та умовами комунікації; самостійне і вільне використання різноманітного лексичного та фразеологічного матеріалу у власному мовленні.

Наше дослідження довело, що застосування цієї системи вправ сприяло ефективному формуванню компетентності «володіння іноземними мовами» у процесі вивчення лексикології і фразеології і покращило предметну компетентність учнів. За результатами дослідження рівень сформованості ключової компетентності «володіння іноземними мовами» зріс у середньому на 21%, а якість знань у класах, де застосовувалася запропонована методика, перевищувала показники класів з традиційним навчанням на 22%.

Запропонована система вправ для формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» у процесі навчання лексикології та фразеології вважаємо практичною та успішною, її застосування збільшує мотивацію учнів, стимулює їх до дослідницької, самостійної роботи, розвиває культуру мови і мовлення, мислення, мовне чуття і здібності.

Таким чином, отримані результати доповнюють і вдосконалюють теоретичні та методичні основи навчання української мови та можуть стати базою для подальшого вивчення інших окремих аспектів.

На підставі результатів дослідження ми зробили висновок про можливість впровадження пропонованої системи вправ для формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» на уроках української мови у під час вивчення лексикології та фразеології.

Висновки до третього розділу

Діагностичний етап роботи показав потребу у використанні спеціально створеної системи вправ і завдань, спрямованих на формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами». Запропонована методика ґрунтується на урахуванні вікових особливостей учнів, формуванні в них цілісного уявлення про мовну систему, розумінні необхідності використання різних лексичних та фразеологічних одиниць у власному мовленні, на комунікативно зорієнтованому навчанні і виконанні відповідних навчальних дій.

Опрацювання необхідної лексики та фразеологізмів потребує розробки особливої системи підходів, методів, особливих видів вправ, що відповідають основним критеріям лексичної роботи. Вважаємо, що запропонований нами комплекс вправ сприяє глибшому усвідомленню ролі лексикології й фразеології серед мовних рівнів, підвищує рівень умінь і навичок щодо використання малознайомих лексичного і фразеологічного матеріалу у власних висловлюваннях.

Пропонована система вправ впроваджує компетентнісний, особистісно орієнтований та діяльнісний підхід у процес навчання, включає в себе аналітичні, репродуктивні, конструктивні, творчо-продуктивні вправи, які спрямовані на сприйняття й відтворення лексичного та фразеологічного матеріалу з дотриманням граматичних норм; лексичних засобів згідно з метою і ситуацією спілкування; самостійного й доречного використання засвоєного матеріалу в усному та писемному мовленні.

Пропонована система вправ ґрунтується на найпоширеніших в лінгводидактиці класифікаціях О. Біляєва, З. Бакум, О. Горошкіної,

С. Карамана, М. Пентилюк, Г. Шелехової, та ін. [5, 8, 22, 35, 58, 71,] При розробленні системи вправ ми враховували репродуктивну і продуктивну пізнавальну діяльності учнів, мету та завдання дослідження, рівень сформованості мовних компетентностей. Кожна вправа має свою функцію і сприяє розвитку компетентності «володіння іноземними мовами».

Ефективності формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» сприяє вибір форм та засобів організації навчання, інтерактивних методів, спостереження та аналіз мовних фактів, різноманітність вправ, аналіз, редагування, конструювання лексичних та фразеологічних конструкцій, речень за поданими словами, фразеологізмами, творчі завдання зі створення власних висловлювань.

Наше дослідження підтвердило високий рівень сформованості ключової компетентності «володіння іноземними мовами» у процесі вивчення лексикології та фразеології в учнів експериментальних класів (+21%), порівняно з контрольними класами +22%.

Таким чином, наша система вправ, побудована на лінгвістичних, психологічних і лінгводидактичних засадах формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами», забезпечила розвиток мовних і мовленнєвих умінь учнів, сприяла результативному використанню всіх видів мовленнєвої діяльності та досягненню предметних і ключових компетентностей.

ВИСНОВКИ

Обробка і аналіз літератури з досліджуваної теми (лінгвістичної, психологічної, педагогічної, лінгводидактичної) дав можливість довести актуальність і доцільність створення системи вправ для формування компетентності «володіння іноземними мовами» учнів на уроках української мови під час навчання лексикології та фразеології.

Лінгвісти (І. Вихованець, К. Городенська, С. Єрмоленко, А. Загнітко), психологів (О. Потебня, І. Синиця), лінгводидакти (З. Бакум, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Н. Дика, Т. Донченко, С. Караман, О. Караман, І. Кучеренко, О. Кучерук, Т. Ладиженська, Л. Овсієнко, М. Пентилюк, К. Плиско, Г. Шелехова та ін.) з проблеми компетентнісного навчання підтверджують актуальність досліджуваної теми. Аналізуючи наукові праці, навчальні програми з української мови, підручники ми засвідчили необхідність роботи над формуванням компетентності «володіння іноземними мовами» здобувачів освіти.

Підсумувавши визначення науковців поняття «компетентність “володіння іноземними мовами”» виділяємо її як категорію, що об’єднує мовлення і мову, визначає людину, яка володіє мовою, вміє користуватися нею на основі лексичних правил і доречній комунікації. На основі праць науковців О. Біляєва, З. Бакум, О. Горошкіної, Н. Дикої, С. Карамана, О. Караман, Л. Мацько, М. Пентилюк, Г. Шелехової, власного педагогічного досвіду, визначаємо ключову компетентність «володіння іноземними мовами» як вміння користуватися мовними засобами, доречно, відповідно ситуації спілкування, стилістично правильно, швидко та автоматично їх вживати, дотримуючись літературних норм розмовного та писемного мовлення; навичок і умінь розуміти і висловлювати думки, користуватися для міжособистісного та міжкультурного спілкування, орієнтуватися в іншомовному середовищі, а також застосовувати іншомовні знання й навички у навчанні, професійній діяльності та повсякденному житті. Ключова

компетентність «володіння іноземними мовами» на уроках української мови передбачає вміння зіставляти мовні зразки рідної мови та іноземної, знаходити спільне й відмінне у їхній лексиці, граматиці та фразеології, користуватися міжмовними аналогіями для глибшого розуміння значення слів і виразів, застосовувати переклад як засіб осмислення мовних одиниць, розвивати навички міжкультурного спілкування та критично ставитися до мовних і культурних відмінностей..

Дослідженням визначили форми, методи, прийоми, засоби, технології навчання лексикології і фразеології.

У роботі досліджені лінгводидактичні основи вивчення лексикології та фразеології. Методи і прийоми навчання лексикології і фразеології в умовах компетентнісного підходу, які протягом дослідження виявилися ефективними: ситуаційний метод проблемного навчання, метод проєкту, дослідницький метод, спостереження за мовою і мовленням, аналіз, редагування, конструювання лексичних та фразеологічних конструкцій, речень за поданими словами, фразеологізмами, творчі завдання зі створення власних висловлювань. Дослідженням доведено, що найефективнішим методом у сьогоdnішніх реаліях виявились вправи, які розроблялись вченими лінгвістами, лінгводидактами, методистами упродовж усіх етапів становлення методики навчання мови загалом і лексикології та фразеології зокрема.

З опертям на проаналізовані лінгводидактичні основи навчання лексикології та фразеології, ми розробили та запропонували систему вправ, які формують ключову компетентність «володіння іноземними мовами» під час вивчення лексикології і фразеології на уроках української мови. У роботі представлені такі види вправ і завдань:

- 1) аналітичні вправи готують до сприйняття нового матеріалу з психологічної та пізнавальної точки зору, активізують практичний досвід і мислення учнів;
- 2) репродуктивні вправи активізують відтворення різних лексичних

та фразеологічних одиниць, відпрацювання навичок правильного оформлення лексичного і фразеологічного матеріалу;

3) конструктивні вправи забезпечують продуктивну діяльність учнів (спостереження за мовою і мовленням, порівняльний смисловий та структурний аналізи, редагування, конструювання лексичних та фразеологічних конструкцій, речень за поданими зразками; складання прикладів за аналогією, добір і заміна одних одиниць іншими, доповнення; обґрунтування власного вибору відповідних лексичних одиниць, самостійне складання речень, відповіді на запитання);

4) продуктивно-творчі вправи, збагачують лексичне та фразеологічне мовлення, допомагають свідомо використовувати різні мовні конструкції у власному висловлюванні, згідно комунікативної мети і синтаксичної функції. Учні вчаться редагувати тексти, виконувати зіставні завдання; створювати власні висловлювання із використанням різних лексичних та фразеологічних одиниць, складати твори-описи, твори-роздуми тощо.

Ми впевнені, виконуючи такі вправи, учні краще зрозуміють місце лексикології та фразеології серед інших мовних рівнів української мови, удосконалять свої уміння та навички використовувати маловживані слова і фразеологізми у власному мовленні.

Результати використання запропонованої системи вправ навчання лексикології і фразеології доводять, що рівень сформованості ключової компетентності «володіння іноземними мовами» у процесі навчання лексикології і фразеології підвищився на 21%, це є підставою стверджувати про ефективність запропонованої системи вправ.

Результати дослідження формування компетентності «володіння іноземними мовами» учнів в процесі навчання лексикології та фразеології збагачують методику навчання української мови в закладах освіти, слугують основою для подальшого дослідження цієї теми та не вичерпується результатами виконаного дослідження. Подальші наукові дослідження

можуть бути спрямовані на детальніше опрацювання інструментів формування компетентності «володіння іноземними мовами» та на розроблення навчально-методичного комплексу, який урахуватиме специфіку окремих складників цієї компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О. Українська мова : підруч. для 6 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ : Грамота, 2023. 224 с.
2. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії: Монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. 338 с.
3. Бакум З. П. Бінарний урок української мови – запорука ефективного формування ключових компетентностей учнів. Кривий Ріг, 2020. URL : <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5390>
4. Бакум З., Бабенко Т. Спілкування державною мовою як ключова засада в умовах компетентнісної освітньої парадигми. *Вища освіта України*. 2024. №1. URL : [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.1\(92\)](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.1(92))
5. Бакум З., Пальчикова О. Формування ключової компетентності «спілкування іноземними мовами» учнів старшої школи на уроках української мови *Філологіка : зб. наук. праць*, Кривий Ріг, 2020. Вип. 21. С. 225–242. URL : <https://doi.org/10.31812/123456789/5644>
6. Бех І. Д. Виховання особистості: Київ : Либідь, 2008. 840 с.
7. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2005. 180 с.
8. Біляєв О. М. Методика мови як наука. *Дивослово*. 2002. №11. С. 20–24.
9. Бузько С. А. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. 2023. URL : <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7986>
10. Бондаренко Н. В. Методи навчання української мови крізь призму компетентнісного підходу. *Дивослово*. 2013. № 12. С. 2–7.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусела. Київ : Перун, 2004. 1440 с.
12. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. 3-тє вид., випр. і допов. Київ: Знання, 2008. 568 с.
13. Глазова О. П. Компетентнісний підхід у навчанні школярів:

суть, перспективи, проблеми. *Методичні діалоги*. 2006. №5. С. 5–10.

14. Гнаткович Т. Д. Мовленнєва діяльність учнів: психолінгвістичний аспект. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuk_2013_8-9_45.

15. Голуб Н. Б. Методичні рекомендації щодо навчання української мови умовах компетентнісного підходу. *Дивослово*. 2013. №9. С. 2–7.

16. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М., Бондаренко Н. В., Новосьолова В. І., Попова Л. О. Практикум з методики навчання української мови : практичний посібник. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 142 с

17. Горошкін І. О. Критерії оцінювання результатів задля контролю якості сформованості міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів 7–9 класів. URL : <https://lnk.ua/J4PRrG3Vz>

18. Горошкін І. О. Принципи побудови системи вправ і завдань для формування механізмів іншомовного спілкування. URL : <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/690/773>

19. Горошкіна О. М. Компетентнісний вимір навчання української мови в НУШ. 2022. №52, С. 50–55.

20. Горошкіна О. М. Греб М. М. Горошкін І. О. Караман С. О. Функції QR-кодів у структурі підручника української мови. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. №4, С. 32–46.

21. Горошкіна О. М. Сучасний урок української мови : від планування до проведення : метод. посіб. Харків, 2010. 111 с.

22. Горошкіна О. М. Формування предметної компетентності учнів ліцею на уроках української мови: практичний аспект. *Українська мова і література в школі*. 2020. №148, С. 9–13.

23. Горошкіна О. М. Урок у компетентнісній парадигмі сучасного освітнього процесу. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2020. №333, С. 22–33.

24. Грищенко А. П. Сучасна українська літературна мова. Київ : Вища школа, 2002. 439 с.

25. Греб М. М. Теоретичні засади навчання лексикології і фразеології майбутніх учителів початкових класів : монографія. Київ : Центр

учбової літератури, 2017. 320 с.

26. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30 вересня 2020 року URL : <https://lnk.ua/mNBrJP1NG>

27. Дика Н. М. Реалізація принципу наступності в процесі вивчення фразеології. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2006. №6. С. 37–41.

28. Дика Н. М. Формування мовної особистості учня загальноосвітнього навчального закладу в умовах реалізації концепції нової української школи *Молодий вчений*. 2017. №11. С. 294–297.

29. Дика Н. М. та Глазова О. П. Особливості конструювання практико-орієнтованих завдань на уроках української мови (5–9 класи) *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 82. С. 99–102.

30. Єрмоленко С. І. Формування комунікативної компетенції у лінгводидактиці. *Українська мова і література в школі*. 2007. №3. С. 42–46.

31. Заболотний О. В. Заболотний В. В. *Українська мова : підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти* Київ : Генеза, 2023. 272 с.

32. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

33. Ілюстрований фразеологічний словник для дітей. Харків : Чайка, 2013. 96 с.

34. Калашнікова С. А. Компетентнісно-орієнтований підхід: базові поняття та положення. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія*. Вип. 1. 2010. 67–71.

35. Караман С. О., Караман О. В. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.

36. Кухар Л. О. ,Сергієнко В. П. Конструювання тестів. навч. посіб. Луцьк, 2010. 182 с. URL : <https://moodle.ndu.edu.ua/file.php/1/kt.pdf>

37. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. URL : <https://lnk.ua/KVvdLOO4E>

38. Калініна Л. В. Можливості використання лінгвокраїнознавчих відеоматеріалів у формуванні іншомовної комунікативної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови, *Foreign language in professional training of specialists: issues and strategies* 2020, 174с.
39. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с
40. Куранова С. Основи психолінгвістики. навч. посіб. Київ : Видавництво Академія, 2023. 208 с
41. Кучеренко І. А. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі : дис. докт. пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2015. 560 с.
42. Кучерук О. А. Формування лексичної компетентності учнів за допомогою комп'ютерних ігор при вивченні української мови, 2018. т. 63, №1, С. 47–55, URL : [10.33407/itlt.v63i1.1994](https://doi.org/10.33407/itlt.v63i1.1994).
43. Кучерук О. А., Караман С. О., Караман О. В., Віннікова Н. М. Використання ІКТ для формування фахових компетентностей у майбутніх учителів української мови і літератури *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2019. Том 71, №3. С. 196-214. URL : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2814/1496>
44. Лебедєв О. Є. Компетентнісний підхід в освіті. *Позашкілля*. 2010. №1. С. 17–18.
45. Літвінова, І. М. Українська мова : підручник для 6 класу. Харків : Видавництво «Ранок», 2023. 289 с.
46. Луговий В. І., Слюсаренко О. М., Таланова Ж. В. Становлення системи основних понять і категорій компетентнісного підходу в умовах парадигмальних змін в освіті. *Педагогіка і психологія*. 2014. №2. С. 14–24.
47. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ : КМ Академія, 2006. 300 с.
48. Мамчур Л. І. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи. Херсон, 2012. 46 с.

URL : <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/5102>

49. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. 2023 (автори Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.)

50. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.)

51. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти. (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.)

52. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.)

53. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Полторацька А. Я., Сафонов Ю. М., Нестеренко Н. В.)

54. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ. : Вища школа, 2001. 487 с.

55. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х томах. За ред. В. В. Яременка. Київ : Аконіт, 2008.

56. Остапенко Н. І. Компетентнісний підхід до навчання української мови та його складники. *Українська мова і література в школі*. 2012. №1. С. 51–53.

57. Пентиліук М. І. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті. *Українська мова і література в школі*. 2010. №2. С. 2–5.

58. Пентиліук М. І., Горошкіна О. М., Нікітіна А. В. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови. *Українська мова і література в школі*. 2006. №1. С. 15–20.

59. Полудень В. О. Формування мовної компетентності учнів у процесі навчання синтаксису простого речення : рукопис. Кривий Ріг, 2021.

120 с. URL : <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5472>

60. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи*. Київ, 2004. С. 66–72.

61. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.

62. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі : навч. посіб. / О. Горошкіна, С. Караман, З. Бакум, О. Караман, О. Копусь / за ред. О. Горошкіної та С. Карамана. Київ, 2015. 250 с.

63. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модульний курс : посіб. для студентів. За ред. М. І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.

64. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС)"Про основні компетенції для навчання протягом усього життя" від 18 грудня 2006 року URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text

65. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1977. 776 с.

66. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Каравела, 2011. 176 с.

67. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / кол. авторів за ред. М. І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.

68. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти. Київ, Україна: Фірма «ІНКОС», 2006. 248 с.

69. Ткачук А. О. Виховання компетентної особистості – завдання сучасної школи. *Виховна робота в школі*. 2012. № 8. С. 2–4.

70. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Київ, 2017. 548 с.

71. Шелехова Г. Т. Сучасний підручник української мови як засіб

формування комунікативної компетентності старшокласників. *Українська мова і література в школі*. 2011. №6. С. 19–22.

72. Шкавро В. В. Методичні орієнтири до розроблення тестових завдань із мовознавчих дисциплін для майбутніх учителів української мови і літератури. *Педагогічні науки*. 2017. №136. С. 236–243.

73. Brian H Problems in Education: A Comparative Approach. – London: Routledge, 1997.

74. Byram M. From Foreign Language Education to Education for Intercultural Citizenship. Clevedon : Multilingual Matters, 2008. 272 p.

75. Cummins J. Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire. Clevedon : Multilingual Matters, 2000. 296 p.

76. Dörnyei Z. The Psychology of the Language Learner: Individual Differences in Second Language Acquisition. Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 2005. 270 p.

77. Gardner H. Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century. New York : Basic Books, 1999. 292 p.

78. Krashen S. Second Language Acquisition and Second Language Learning. Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall, 1988. 230 p.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета для вчителя

1. Дайте визначення поняття «ключова компетентність «володіння іноземними мовами»?
2. Які методи (традиційні і нетрадиційні) Ви застосовуєте для формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» під час навчання лексикології та фразеології?
3. На Вашу думку, які методи навчання лексикології та фразеології є ефективними?
4. Як, на Вашу думку, підручник з української мови сприяє формуванню іншомовної компетентності здобувачів освіти під час навчання лексикології та фразеології?
5. Які додаткові матеріали Ви використовуєте для формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами» під час навчання лексикології та фразеології?
6. На які труднощі натрапляють учні під час навчання лексикології та фразеології?
7. Які типові помилки Ви помічаєте у здобувачів освіти під час навчання лексикології та фразеології?
8. Яка тема дається учням найважче?
9. З якими темами під час вивчення лексикології та фразеології у здобувачів освіти викликає найменше труднощів?
10. Чи вважаєте Ви, що кількість годин, відведених програмою на вивчення лексикології та фразеології, є достатньою?

Дякуємо за співпрацю!!!

ДОДАТОК Б

**Критерії оцінювання рівня сформованості ключової
компетентності «володіння іноземними мовами»
у процесі навчання лексикології та фразеології.**

Компонент	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Лексичний	Вільно розпізнає та пояснює значення слів, відрізняє омоніми, пароніми, багатозначні слова; вміло добирає синоніми/антоніми	Розпізнає більшість слів і значень, але припускається окремих неточностей у доборі синонімів чи антонімів	Має труднощі у визначенні значень слів, часто плутає омоніми й пароніми, не добирає відповідних синонімів
Фразеологічний	Розпізнає й правильно тлумачить фразеологізми, вільно використовує їх у мовленні, знає іншомовні відповідники	Тлумачить більшість фразеологізмів, використовує в обмежених ситуаціях, іноді неправильно добирає відповідники	Не розпізнає фразеологізми, плутає їх зі словосполученнями, майже не вживає у власному мовленні
Комунікативний	Вільно будує висловлення з використанням вивченої лексики й фразеологізмів, адекватно добирає їх до ситуації	Будує висловлення з частковим використанням лексики та фразеологізмів, іноді припускається стилістичних помилок	Висловлення бідні, з порушенням лексичної та граматичної правильності, фразеологізми майже не вживаються
Стилістичний	Добирає лексику відповідно до стилю, розрізняє стилістично забарвлену й нейтральну лексику	Розрізняє стилістичні особливості, але може плутати стилістично марковані слова, іноді вживає невдало	Не орієнтується у стилістичних відмінностях, не вміє добирати слова до стилю
Аналітико-культурний	Пояснює культурно-національну специфіку та походження слів і фразеологізмів, проводить паралелі з іншими мовами	Частково пояснює походження та образність, знає окремі іншомовні відповідники	Не усвідомлює культурних відмінностей, не може пояснити походження чи символіку виразів

ДОДАТОК В

Форми організації навчальної діяльності та їхній вплив на формування ключової компетентності «володіння іноземними мовами»:

Форма організації навчальної діяльності	Тип	Основний ефект на формування іншомовної компетентності
Фронтальна робота (лекція, пояснення)	Традиційна	Введення та пояснення нового матеріалу, формування базових лексичних та граматичних навичок, контроль розуміння.
Індивідуальна робота	Традиційна	Закріплення знань, розвиток письмових навичок, самоконтроль та самостійність у вивченні мови.
Робота в парах	Традиційна	Розвиток комунікативних навичок, мовленнєвої взаємодії, вміння слухати та відповідати.
Групова робота	Традиційна	Формування командної взаємодії, критичного мислення, розширення словникового запасу через дискусії.
Самостійна робота (домашнє завдання)	Традиційна	Закріплення матеріалу, розвиток самостійності та письмових навичок, формування мовної культури.
Лінгвістичні ігри, рольові ігри, квести	Нетрадиційна	Мотивація до використання мови, розвиток спонтанного усного мовлення, креативність у мовленні.
Проектна діяльність	Нетрадиційна	Комплексна мовна компетентність, розвиток творчого мислення, навичок презентації та планування.
Інтерактивні методи (дискусії, дебати, мозковий штурм)	Нетрадиційна	Розвиток аналітичного мислення, вміння вести діалог іншою мовою, аргументувати думку.
Метод проблемного навчання	Нетрадиційна	Пошукова діяльність, самостійне відкриття знань, глибше розуміння лексики та культури.
Інтегроване навчання (CLIL)	Нетрадиційна	Використання мови у реальних академічних контекстах, розвиток професійної та академічної компетентності.
Дистанційне та змішане навчання	Нетрадиційна	Індивідуалізація навчання, розвиток цифрової компетентності, самостійне опанування матеріалу.

ДОДАТОК Г

Порівняльна таблиця, яка показує, як лексикологія та фразеологія сприяють розвитку ключової компетентності «володіння іноземними мовами»:

Напря м роботи	Лексик ологія	Фразео логія	Розвиток компетентності «володіння іноземними мовами»
Змісто ва сфера	Слова, їх значення, синоніми, антоніми, омоніми, багатозначні слова	Стійкі словосполучен ня, ідіоми, прислів'я, приказки	Усвідомл ення значення одиниць, розширення словникового запасу, розвиток мовної гнучкості
Аналіт ичні вміння	Визначе ння значення слова у різних контекстах, розпізнавання стилістичних відтінків	Пояснен ня фразеологізмів, аналіз контексту, стилістична функція	Формува ння уміння бачити смислові та стилістичні паралелі, підготовка до перекладу та міжкультурного порівняння
Синтет ичні вміння	Складан ня речень, текстів із новими словами; добір слів за стилем та функцією	Викорис тання фразеологізмів у діалогах, творах, рольових іграх	Розвиток навичок творчого й адекватного мовлення, підготовка до продуктивної комунікації іншою мовою
Компл ексні завдання	Аналіз і творче використання лексичних одиниць у тексті, словотворчі вправи	Підбір аналогів фразеологізмів в інших мовах, створення текстів із ідіомами	Формува ння міжкультурної та лексико- комунікативної компетентності, розвиток уміння передавати відтінки значення в іншій мові
Очікув аний результат	Свідоме використання слів, точність і	Вільне застосування фразеологізмів,	Сформов ана іншомовна компетентність:

	стилістична доречність	розуміння культурного контексту	активний словниковий запас, стилістична гнучкість, міжкультурна обізнаність
--	---------------------------	---------------------------------------	---

ДОДАТОК Д

Таблиця 3. Рівні сформованості ключової компетентності «володіння іноземними мовами» здобувачів освіти у процесі навчання лексикології та фразеології

Клас	Кількість учнів	Високий рівень (%)	Достатній рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)
-А	28	30,7	40,0	5,0	4,3
-А	28	30,7	22,9	2,1	4,3
-А	19	0	2,1	1,6	6,3
-А	19	0	2,1	1,6	6,3
-А	19	0	2,1	1,6	6,3
0-А	19	0	2,1	1,6	6,3
1-А	19	0	2,1	1,6	6,3
сього	57	6,0	45,4	29,3	7,3

ДОДАТОК Е

Діагностувальна контрольна робота

Тема: Лексикологія і фразеологія. Іншомовна компетентність.

Текст для роботи 1:

У парку діти гралися у футбол. Сонце світило яскраво, і вітер грайливо колихав дерева. Коля бігав туди-сюди, **як вітер**, а Марійка сміялася і **ні пари з вуст** не говорила про те, що сталося раніше. Хлопці, граючи, **«мишей топтали»**, а хтось хотів **«скорчити Лазаря»**, щоб уникнути чергового завдання. Потім дехто почав грати «золота голова» – придумував цікаві ігри, а кінець гри настав **«на шапкобрання»**.

Текст для роботи 2:

На подвір'ї школи учні готувалися до шкільного свята. Петро, **золота голова**, придумав цікаву гру для всіх. Дехто, щоб уникнути участі, намагався **скорчити Лазаря**, а інші просто **мишей топтали**, тиняючись без потреби. На кінець свята хтось залишився **на шапкобрання**, а старий одяг на костюмах був **на риб'ячому хутрі**, ледве грів. Деякі учні, здавалосьь, **води не замулять**, тихо сиділи в кутку, а вчитель жартував, що вони як **«ні пари з вуст»**.

Завдання**1. Початковий рівень (впізнавання, 5 балів)**

Підкресліть у тексті 6 фразеологізмів.

Випишіть 3 слова іншомовного походження (наприклад: менеджер, комп'ютер, футбол).

2. Середній рівень (тлумачення, 7 балів)

Поясніть значення фразеологізмів у тексті українською

Доберіть до кожного англійський фразеологічний відповідник за змістом:

3. Достатній рівень (порівняння, 8 балів)

Порівняйте українські та англійські фразеологізми.

Вкажіть, які можна перекласти дослівно, а які – лише образно.

Зробіть короткий висновок, чому важливо знати образний зміст фразеологізмів у різних мовах.

4. Високий рівень (творче застосування, 10 балів)

Складіть невеликий текст (8–10 речень) про свій шкільний день, використавши щонайменше 3 фразеологізми з тексту.

Доберіть англійські фразеологічні відповідники до цих висловів і складіть переклад тексту для іноземця, враховуючи образність мови.

Максимальна кількість балів: 30

**Тестові різнорівневі вправи
для уроків лексикології та фразеології:**

«Редактор»

Тексти подані різної складності – від простого до більш складного, щоб їх можна було використовувати як тренувальні завдання.

Текст 1 (легкий рівень)

Мета: виявлення зайвих або неправильно вжитих слів, фразеологізмів, повторів.

Вранці Петро прокинувся і, як дві краплі води, був схожий на свого батька. Він пішов у школу і спіймав облизня на контрольній роботі. Друзі сміялися, бо він сидів склавши руки.

Завдання для учнів:

1. Підкресліть фразеологізми.
2. виправте або замініть неправильно вжиті вирази.
3. складіть 1–2 речення з виправленими виразами.

Текст 2 (середній рівень)

Мета: робота з повторюваними словами, зайвими деталями, уточнення значення фразеологізмів.

Марія на уроці української мови працювала як бджола: уважно слухала, записувала, повторювала. Але коли вчитель задав складне питання, вона спіймала облизня і не змогла відповісти. Однокласники дали їй гарбуза жартома, бо в неї все одно була усмішка на обличчі.

Завдання для учнів:

1. виправте фразеологізми, які не зовсім відповідають контексту.
2. замініть зайві повтори або уточніть слова для ясності тексту.
3. складіть короткий варіант тексту, використавши правильні вирази.

Текст 3 (вищий рівень)

Мета: розвиток уміння працювати зі стилем, контекстом, відтінками значень лексики та фразеологізмів.

Кожен учень у класі мав голову на плечах, проте не всі дотримувалися правил. Дехто тягнув kota за хвоста, намагаючись відкласти виконання завдань. Учитель, спостерігаючи за ситуацією, водив їх за ніс, змушуючи самотійно знаходити рішення. Наприкінці уроку всі були на сьомому небі, бо впоралися із завданням і отримали заслужену похвалу.

Завдання для учнів:

1. Підкресліть фразеологізми.
2. Проаналізуйте, чи правильно вони вжиті в контексті.
3. виправте або замініть неправильні або надмірно вжиті вирази.
4. Складіть короткий усний або письмовий переказ тексту з використанням тих же виразів.

Додаткові варіанти вправи «Редактор» із більш креативним підходом, де учні можуть редагувати текст і водночас додавати власні фразеологізми.

Текст 4 (середній рівень, творче редагування)

Мета: закріплення значень фразеологізмів, розвиток креативності та іншомовної компетентності.

Анна готувалася до контрольної роботи і працювала як ... (учні підбирають фразеологізм). На уроці вона спіймала облизня, бо не все повторила вдома. Проте вона швидко взялася за роботу і, водячи за ніс уявного ворога, придумала оригінальне рішення завдання.

Завдання для учнів:

1. Підкресліть фразеологізми в тексті.
2. Вставте пропущені фразеологізми з власного запасу.
3. Напишіть 1–2 речення, пояснивши значення нових виразів.

Текст 5 (вищий рівень, комбінована креативність і редагування)

Мета: розвиток логіки, стилю та вміння використовувати фразеологізми у власному мовленні.

Урок закінчувався, і всі учні сиділи склавши руки, ніби тягли kota за хвоста. Учитель, який мав голову на плечах, вирішив дати гарбуза тим, хто не підготувався. Декілька учнів, на щастя, були на сьомому небі від радості,

бо правильно розв'язали всі завдання.

Завдання для учнів:

1. виправте або замініть фразеологізми, якщо вони неправильно вжиті.
2. Замініть деякі слова на синоніми, щоб текст став більш живим і стильним.
3. Додайте 1–2 власні фразеологізми, які логічно вписуються в текст.

Текст 6 (креативний, складний рівень)

Мета: розвиток мовленнєвої креативності, здатності до трансформації тексту, закріплення лексики та фразеології.

Вранці, прокинувшись, Дмитро відчув, що день буде непростим. Він вирішив працювати як ... (вставте фразеологізм). На шляху до школи йому довелося спіямати облизня через забуте домашнє завдання, але він не зневірився. Вчитель водив учнів за ніс, ставлячи хитрі запитання, а Дмитро, проявивши кмітливість, вийшов із ситуації переможцем. Наприкінці уроку він був на сьомому небі від радості.

Завдання для учнів:

1. Підкресліть усі фразеологізми в тексті.
2. Вставте власні фразеологізми, які підходять до контексту.
3. Складіть короткий переказ тексту, використавши нові вирази.

Текст 7

Мета: формувати вміння знаходити й виправляти лексичні та фразеологічні помилки в тексті; розвивати мовне чуття.

Завдання для учнів:

Прочитайте поданий текст. У ньому є слова й фразеологізми, ужиті невдало (помилково, у невластивому значенні, з калькуванням іншомовних виразів). виправте їх, поясніть свій вибір.

Текст 8 (для редагування):

Учень з великим бажанням готувався до контрольної роботи, але на уроці «впав у обморок» від страху. Його друг намагався «підказати» відповідь, та він не встиг. Учитель сказав, що учень повинен «взяти себе в

руки» і «прикласти всі зусилля», щоб наступного разу «зробити правильні шаги».

Питання до учнів:

1. Які помилки ви помітили?
2. Які правильні українські відповідники слід ужити?
3. Запишіть відредагований текст.

Очікуваний результат (приклад):

Учень із великим бажанням готувався до контрольної роботи, але на уроці з переляку знепритомнів. Його друг намагався підказати відповідь, та він не встиг. Учитель сказав, що учень повинен опанувати себе і докласти всіх зусиль, щоб наступного разу зробити правильні кроки.

«Робота в групах»

Мета: розвивати навички співпраці, аналізу та добору лексичних і фразеологічних одиниць; формувати вміння працювати з довідковою літературою.

Завдання для учнів:

1. Об'єднайтеся у групи по 3–4 учні.
2. Кожна група отримує картки з 5–6 фразеологізмами (наприклад: *водити за ніс, зарубати на носі, грати першу скрипку, брати бика за роги, як у воду дивитися*).

3. Виконайте три етапи завдання:

Аналіз: з'ясуйте значення кожного фразеологізму.

Систематизація: розподіліть їх за групами (наприклад: про розум і кмітливість; про рішучість; про обман).

Практика: складіть коротку історію чи діалог, у якому використаєте щонайменше 3 із запропонованих фразеологізмів.

Презентація результатів:

Кожна група озвучує свою історію чи діалог. Інші учні мають знайти використані фразеологізми та пояснити їх значення в контексті.

Очікуваний результат:

Учні вчать не лише тлумачити фразеологізми, а й застосовувати їх у власних висловлюваннях, удосконалюючи іншомовну компетентність і комунікативні навички.

«Лінгвістичний експеримент»

Мета: розвивати мовленнєву гнучкість, уміння працювати з багатозначними словами та фразеологізмами, формувати навички аналізу мовних явищ у різних контекстах.

Хід виконання:

1. Учитель пропонує слово або фразеологізм, що має переносне значення (ключ, золоте серце, біла ворона, тримати язик за зубами).

2. Учні виконують експериментальні завдання:

а) Контекстна заміна: скласти речення зі словом у прямому значенні (ключ від дверей) і в переносному (ключ до розв'язання задачі).

б) Трансформація: змінити фразеологізм, замінивши одне слово, й обговорити, чи зберігається значення (тримати язик за зубами → тримати слово за зубами).

в) Розширення: придумати власний короткий вислів на основі поданого фразеологізму, але з іншим смисловим відтінком (золоте серце → срібне серце → кам'яне серце).

3. Порівняти отримані результати в групі чи класі, обговорити, чому деякі варіанти звучать природно, а деякі — ні.

Очікуваний результат:

Учні усвідомлюють різницю між прямим і переносним значенням.

Тренуються експериментувати з мовою, що формує креативність та гнучке мислення.

Розвивається іншомовна компетентність через уміння бачити багатозначність і стилістичну доцільність мовних одиниць.

«Ситуативне моделювання»

Мета: формувати вміння використовувати лексичні й фразеологічні одиниці у реальних мовленнєвих ситуаціях, розвивати навички діалогічного мовлення.

Хід виконання:

1. Учитель пропонує учням кілька комунікативних ситуацій (усно або письмово):

друг запізнився на зустріч;

ви сперечаєтеся з однокласником щодо домашнього завдання;

ви вітаєте подругу/друга з днем народження;

потрібно втішити однокласника, який отримав погану оцінку.

2. Учні об'єднуються в пари або групи й отримують картки із завданням використати у діалозі певні слова чи фразеологізми (наприклад: сидіти склавши руки, бити байдики, серце радіє, як у воду опущений).

3. Учасники складають короткі діалоги (4–6 реплік) відповідно до ситуації.

4. Представлення результатів перед класом.

Очікуваний результат:

Учні відпрацьовують практичні навички використання фразеологізмів і нової лексики.

Розвивається вміння добирати мовні засоби відповідно до комунікативної ситуації.

Формується компетенція живого іншомовного (українського як другої мови) спілкування.

«Творче конструювання»

Мета: розвивати креативність учнів, уміння самостійно створювати зв'язні висловлювання з використанням опрацьованої лексики й фразеологізмів.

Хід виконання:

1. Учитель пропонує тему для творчого висловлювання (наприклад:

«День, який я запам'ятаю назавжди», «Моя мрія», «Пригода з друзями»).

2. Учні отримують завдання: у власному тексті (усному чи письмовому) обов'язково використати не менше 5–6 нових слів і 3–4 фразеологізми, вивчені на уроці.

3. Учні складають коротке оповідання, міні-есе або усну розповідь (7–10 речень).

4. За бажанням кілька учнів зачитують/розповідають свої тексти перед класом.

5. Клас разом з учителем обговорює, наскільки вдало інтегровані фразеологізми в контекст.

Очікуваний результат:

Учні навчаються самостійно застосовувати мовні засоби у творчому мовленні.

Розвиваються навички побудови зв'язних текстів.

Формується досвід інтеграції лексикологічних і фразеологічних знань у реальні мовленнєві ситуації.

«Розірвана шпаргалка»

Тип: продуктивно-репродуктивна.

Мета: формувати вміння відновлювати зміст висловлювання та закріплювати знання лексики й фразеологізмів.

Хід виконання:

1. Учитель готує картки з уривками текстів або реченнями, у яких пропущено ключові слова чи фразеологізми.

Наприклад, «Він працює, як ... (фразеологізм)», або «У словнику ... називається багатозначним словом, яке має кілька ...».

«Шпаргалка» ніби розірвана: одні картки містять початки речень, інші – продовження (фразеологізми, лексичні терміни, пояснення).

Учні працюють у парах або групах, відновлюючи правильні поєднання.

Кожна група зачитує відновлений варіант, клас разом обговорює правильність.

Варіація: завдання можна ускладнити — учні не лише з'єднують «шпаргалку», а й придумують власне речення з цим словом/фразеологізмом.

Очікуваний результат:

Тренується увага й мовна пам'ять.

Учні швидко впізнають і правильно застосовують засвоєний матеріал.

Розвивається навичка роботи в команді.

«Розірвана шпаргалка» у вигляді таблиці.

дві колонки: в першій – початок фразеологізму українською, у другій – або його продовження, або переклад англійською. Учні мають знайти правильні відповідники.

Українська частина (А)	Розірваний кінець / англ. відповідник (В)
Працювати як...	...бджола / to work like a bee
Бити байдики	to twiddle one's thumbs
Зарубати...	...на носі / to remember firmly
Як сніг...	...на голову / like a bolt from the blue
Тягти...	...кота за хвоста / to drag one's feet
Водити за...	...ніс / to lead someone by the nose
Мати зуб...	...на когось / to hold a grudge against someone
Сидіти склавши...	...руки / to sit idly by

Завдання:

З'єднайте правильно частини фразеологізмів.

Відновіть повний український варіант і підберіть відповідник англійською.

Використайте 2–3 фразеологізми у власних реченнях.

«Розірвана шпаргалка» у таблицях з різними наборами фразеологізмів.

Їх можна використовувати на кількох уроках для тренування учнів.

Мета: закріпити значення і вживання фразеологізмів, розвивати логічне мислення та мовну кмітливість.

Хід виконання:

Учням пропонуються таблиці, де **фразеологізми розділені на частини** або дано **переклад англійською**.

Учні мають:

- скласти повний фразеологізм;
- підібрати правильний переклад;
- скласти речення з цим виразом.

Виконання завдання можна робити **індивідуально або в парах**, заохочуючи змагання на швидкість.

Частини фразеологізму	Кінець фразеологізму	Значення
<i>водити</i>	<i>за ніс</i>	<i>обманювати, вводити в оману</i>
<i>дати</i>	<i>гарбуза</i>	<i>відмовити в коханні</i>
<i>спіймати</i>	<i>облизня</i>	<i>не досягти мети</i>
<i>на сьомому</i>	<i>небі</i>	<i>бути дуже щасливим</i>
<i>як дві</i>	<i>краплі води</i>	<i>бути дуже схожим</i>
<i>мати голову</i>	<i>на плечах</i>	<i>бути кмітливим, розсудливим</i>
<i>бити</i>	<i>байдики</i>	<i>нічого не робити</i>
<i>тягти</i>	<i>кота за хвоста</i>	<i>відтягувати виконання роботи</i>
<i>сидіти</i>	<i>склавши руки</i>	<i>нічого не робити</i>
<i>зарубати</i>	<i>на носі</i>	<i>запам'ятати назавжди</i>

Фразеологізм	Англ. переклад	Контекст
<i>водити за ніс</i>	<i>to lead someone by the nose</i>	<i>Він водив за ніс усю команду, вигадуючи причини запізнення.</i>
<i>дати гарбуза</i>	<i>to reject someone</i>	<i>Петро дав гарбуза дівчині, бо не закохався.</i>
<i>на сьомому небі</i>	<i>to be over the moon</i>	<i>Вона була на сьомому небі після отримання нагороди.</i>
<i>спіймати облизня</i>	<i>to come to nothing</i>	<i>Марія спіймала облизня, бо не підготувалася до контрольної.</i>
<i>як дві краплі води</i>	<i>like two peas in a pod</i>	<i>Брати, як дві краплі води, були схожі навіть у жестах.</i>

Переваги використання:

Можна варіювати складність та контекст.

Учні запам'ятовують фразеологізми, вчаться застосовувати їх у мовленні.

Зручно використовувати на кількох уроках, змінюючи таблиці або роблячи завдання більш інтерактивним (наприклад, з картками).

«Знайди ключ»

Мета: формувати вміння розуміти значення фразеологізмів та добирати до них синоніми / тлумачення, розвивати мовну кмітливість.

Хід виконання:

Учням пропонуються картки чи таблиця. В лівій колонці – фразеологізми, у правій – кілька «ключів» (тлумачення або відповідники англійською / синоніми). Серед запропонованих є «зайві».

Фразеологізм (зашифроване слово)	Ключі (значення / англ. відповідники)
<i>Водити за ніс</i>	<i>fool someone; respect; cheat; confuse</i>
<i>Дати гарбуза</i>	<i>refuse a proposal; give vegetables; ignore</i>
<i>Спіймати облизня</i>	<i>fail; succeed; get nothing; eat sweets</i>
<i>Як дві краплі води</i>	<i>be alike; be strangers; look similar</i>
<i>Мати голову на плечах</i>	<i>be clever; be headless; think wisely</i>
<i>На сьомому небі</i>	<i>be very happy; be angry; be in heaven</i>

Завдання:

Виберіть правильний «ключ» (значення чи переклад).

Обґрунтуйте свій вибір, наведіть приклад речення.

За бажанням: складіть невеликий діалог, використавши 2–3 вирази.

«Знайди ключ» (кресворд)

Мета: активізувати знання фразеологізмів і їхніх значень, розвивати іншомовну компетентність через переклад та мовні асоціації.

Кресворд «Фразеологічні ключі»

Завдання: розв'яжіть кресворд. До кожного номера подано підказку — тлумачення або англійський відповідник фразеологізму.

Учень має вписати правильний вираз.

Питання (ключі):

(По горизонталі) *fool someone* → _____ (укр. фразеологізм).

(По вертикалі) *refuse a proposal* → _____.

(По горизонталі) *fail / get nothing* → _____.

(По вертикалі) *look similar* → _____.

(По горизонталі) *be clever / think wisely* → _____.

(По вертикалі) *be very happy* → _____.

Правильні відповіді:

Водити за ніс

Дати гарбуза

Спіймати облизня

Як дві краплі води

Мати голову на плечах

На сьомому небі

Учитель може підготувати друковану таблицю у вигляді класичного кросворду (з цифрами в клітинках).

Або ж у спрощеному варіанті дати цифри та порожні клітинки, щоб учні вписували слова.

«Знайди ключ» у вигляді шифру – це варіант інтерактивного завдання, де фразеологізми або їхні переклади закодовані різними способами, і учні мають «розшифрувати» їх, щоб знайти правильний ключ.

Приклади шифру для фразеологізмів

Буквений шифр (анаграма)

Напр., *«Водити за ніс»* → *«Діови зт а ніс»*

Учні переставляють букви, щоб відновити правильний вираз.

Числовий шифр

Кожній букві присвоєно номер (А=1, Б=2 ... Я=33)

Фразеологізм *«Дати гарбуза»* → 5-1-20-9 7-1-18-2-21-26-1

Учні за кодом відновлюють слово.

Символьний шифр

Частини фразеологізмів замінені символами

«Спіймати облизня» → *S@пєм@m! obl!зня*

Учні відновлюють правильну форму, розшифровуючи символи.

Перекладовий шифр

Англійський переклад фразеологізму подано, а учні мають знайти український відповідник

to lead someone by the nose → ? → *Водити за ніс*

Мета шифру:

тренувати уважність та пам'ять;

закріплювати лексичний та фразеологічний матеріал;

розвивати креативне мислення, логіку і мовну компетентність.

«Знайди ключ» (шифр-квест)

Мета: закріпити знання фразеологізмів та їхніх перекладів, розвивати мовну кмітливість і логіку.

Завдання: Учні мають розшифрувати слова та знайти правильний український вираз.

Розшифруйте фразеологізми, використовуючи підказки.

Напишіть правильний український вираз.

За бажанням складіть речення з кожним розшифрованим фразеологізмом.

Шифри та підказки

№	Шифр / код	Підказка	Відповідь
1	D-Z-N	Англ.: to lead someone by the nose	Водити за ніс
2	C@d! g@рбуз@	Уявіть: відмовити в пропозиції	Дати гарбуза
3	19-16-11-14-20 1 15-2-12-9-26-14-Я	Кожна цифра — буква (A=1, B=2 ...)	Спіймати облизня
4	як дві кр@пл! води	Порівняння двох людей, предметів	Як дві краплі води
5	Мати гол0ву на плеч@х	Бути розумним, кмітливим	Мати голову на плечах

Варіанти виконання

Учні працюють індивідуально або в парах.

Після розшифрування можна запропонувати скласти короткий діалог або речення з 2–3 фразеологізмами.

Для ускладнення можна додати ще 3–5 шифрів із менш відомими виразами.

«Використання QR-кодів»

Мета: розвивати іншомовну компетентність, уміння швидко знаходити і використовувати інформацію, закріплювати лексику та фразеологізми.

Хід виконання

Підготовка:

Учитель створює QR-коди, які ведуть до:

- аудіо- або відеофайлів із діалогами, казками, оповіданнями;
- електронних словників, таблиць фразеологізмів з поясненнями;
- онлайн-завдань на складання речень або тестів на відповідність фразеологізмів значенням.

Виконання завдань:

Учні сканують QR-код смартфоном або планшетом.

Виконують завдання: знайти фразеологізми, виписати значення, переклад або скласти речення.

Можна робити змагання між групами, хто швидше знайде всі правильні відповіді.

Приклад завдань через QR:

Знайди в тексті фразеологізми, підкресли їх.

Випиши значення та склади з ними власні речення.

Порівняй український фразеологізм із англійським відповідником, знайди синоніми.

Випишіть фразеологізми.

Поясніть їх значення у художньому контексті.

Складіть 1–2 власні речення з цими виразами.

Зробіть невеликий переказ уривка, вставляючи ще один власний фразеологізм.

Обговорення:

Клас обговорює цікаві приклади використання фразеологізмів.

Учні пояснюють, чому автори текстів використали саме ці вирази.

Переваги:

Мотивує учнів через сучасні технології.

Розвиває навички роботи з електронними ресурсами.

Закріплює лексику і фразеологізми у контексті.

Підвищує інтерактивність і зацікавленість на уроці.

Приклади текстів та уривків з класичної та сучасної української

літератури, (QR-завдань із літературними уривками та фразеологізмами):

Уривки з роману «Тигролови» Івана Багряного

«...Микола йшов крізь ліс, і серце його билося так, що він відчував, ніби на сьомому небі, бо довго чекав цієї миті. Та раптом ворог підкрався ззаду, і він спіймав облизня».

«Ворог спробував обдурити Миколу, але він не повівся і дав відсіч, працюючи як бджола».

«Микола спіймав облизня, бо не підготувався до складного завдання».

Уривки з повісті «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького

«...Кайдаші сиділи склавши руки, поки Маруся, яка мала голову на плечах, швидко вирішувала справи в хаті. Та все одно старший син тягнув kota за хвоста і відкладав роботу».

«Маруся, не сидючи склавши руки, швидко прибирала хату, щоб уникнути неприємностей».

«Старший син тягнув kota за хвоста, замість того щоб швидко виконати домашню роботу»

Уривки з повісті «Зачарована Десна» Олександра Довженка.

...Малий пішов до лісу і, працюючи як бджола, збирав ягоди. Коли він повернувся, то був на сьомому небі, бо мама похвалила його за старанність. Малий дуже старався, і його мама була на сьомому небі від радості».

Уривки з драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки

...Коли Лука почув новину, то водив за ніс самого себе, не відаючи, що робити. Зрештою він дав гарбуза старим сумнівам і пішов уперед. Він водив за ніс усіх лісових духів, вигадуючи хитрі плани.

Як працювати з QR:

Для кожного завдання створюється QR-код із текстом та інструкціями.

Учні сканують код, отримують завдання та виконують його на планшетах або телефонах.

Можна додавати інтерактивні форми:

Як зробити QR-коди:

1. Вставляєте текст + завдання у Google Docs або Word, Google Forms, LearningApps, Kahoot.
2. Створюєте публічне посилання на документ.
3. На [qr-code-generator.com](https://www.qr-code-generator.com/) створюєте QR-код із цим посиланням.
4. Роздруковуєте або вставляєте у презентацію для класу.

«Лінгвістична дуель»

Мета: активізувати знання лексики й фразеологізмів, розвивати швидкість мислення, мовленнєву кмітливість і комунікативні навички.

Хід виконання

Підготовка:

Учитель готує картки або слайди з фразеологізмами, словами або реченнями з пропущеними словами.

Формат дуелі:

Учні об'єднуються в пари або дві команди.

Вчитель називає завдання або показує картку.

За обмежений час (30–60 секунд) учні мають:

- назвати значення фразеологізму,
- скласти речення з цим виразом,
- перекласти на англійську (за потреби).

Приклади завдань:

- Дайте приклад українського фразеологізму → скласти речення.
- Дайте речення з пропущеним фразеологізмом → вставити правильний.

- Назвіть англійський відповідник → вгадати український вираз.

Підрахунок балів:

1 бал за правильне визначення значення,

1 бал за правильне речення,

1 додатковий бал за оригінальне речення чи переклад.

Очікуваний результат:

Учні швидко й правильно застосовують фразеологізми в мовленні.

Розвиваються навички швидкого аналізу, логічного мислення та творчого використання лексики.

Виникає елемент гри та змагання, що підвищує мотивацію.

«Фразеологічний калейдоскоп»

Мета: активізувати знання фразеологізмів, розвивати мовну кмітливість, уміння визначати значення та контекст використання виразів, тренувати комунікативні навички.

Хід виконання

Підготовка:

Вчитель готує набір карток або слайдів із фразеологізмами.

На кожній картці: фразеологізм, його значення або приклад використання (іноді можна дати переклад англійською).

Виконання завдань:

Учні утворюють коло або групи.

Вчитель або учні по черзі дістають картку і:

- Називають фразеологізм.
- Пояснюють його значення.
- Складають речення з цим виразом.
- За бажанням – перекладають на англійську або шукають синоніми.

Варіанти завдань:

- «Хто швидше»: учень за 30 секунд пояснює значення і складає речення.
- «Карусель»: передає картку сусідові, той продовжує речення, додаючи

новий фразеологізм.

- «Кольоровий калейдоскоп»: учні класифікують фразеологізми за темами (почуття, дія, характер тощо).

Приклад набору фразеологізмів для вправи

Фразеологізм	Значення	Приклад речення
<i>Водити за ніс</i>	<i>Обманювати</i>	<i>Він водив за ніс свого колегу, вигадуючи причини запізнення.</i>
<i>Спіймати облизня</i>	<i>Не досягти мети</i>	<i>Марія спіймала облизня, бо не підготувалася до контрольної.</i>
<i>На сьомому небі</i>	<i>Бути дуже щасливим</i>	<i>Вона була на сьомому небі після отримання нагороди.</i>
<i>Дати гарбуза</i>	<i>Відмовити в коханні</i>	<i>Петро дав гарбуза дівчині, бо не закохався.</i>
<i>Як дві краплі води</i>	<i>Дуже схожі</i>	<i>Брати, як дві краплі води, були схожі навіть у жестах.</i>

Результат:

- Учні швидко і правильно застосовують фразеологізми у власних висловлюваннях.
- Розвиваються мовна кмітливість і комунікативні навички.
- Створюється атмосфера інтерактивної гри, що підвищує мотивацію.

ДОДАТОК 3

Тестові завдання по темі “Лексикологія і Фразеологія”

для визначення рівня сформованості ключової компетентності

«володіння іноземними мовами».

1. До поданих іншомовних слів дібрати українські синоніми-відповідники:

<i>а) ексклюзивний</i>	<i>1) цінник</i>
<i>б) прас-лист</i>	<i>2) розпродаж</i>
<i>в) адоніс</i>	<i>3) вечірка</i>
<i>г) паті</i>	<i>4) зібрання</i>
<i>г) сейл</i>	<i>5) список бажань</i>
<i>д) міксер</i>	<i>6) винятковий</i>
<i>е) кастинг</i>	<i>7) горицвіт</i>
<i>є) пікапер</i>	<i>8) змішувач</i>
<i>ж) шоу</i>	<i>9) відбір</i>
<i>з) мітинг</i>	<i>10) зваблювач</i>
<i>і) вішліст</i>	<i>11) вистава</i>
<i>й) лепеха</i>	<i>12) айр</i>

2. У якому рядку подано лише власне українські слова?

- а) курінь, галузь, князь, циферблат;*
- б) галушки, садиба, мірошник, млинці;*
- в) промовець, рушниця, хустка, аура;*
- г) спідниця, куліш, узвар, фортуна*

3. У якому рядку подано лише іншомовні слова?

- а) інвазія, електрон, сьогодні, стеля;*
- б) ремікс, ландшафт, орда, відрядження;*
- в) фортуна, етап, інжир, борошно;*
- г) діадема, гауптвахта, фах, ангел*

4. У якому рядку подано лише слова, запозичені з англійської мови?

- а) долар, танк, бокс, акваріум;*
- б) футбол, рекетир, тамада, чай;*
- в) волейбол, комбайн, ремікс, пірсинг;*
- г) кекс, спорт, кілер, ікона.*

5. До поданих архаїзмів слів дібрати синоніми-відповідники:

а) десниця	1) палець
б) рать	2) щоки
в) перст	3) військо
г) грядущий	4) дуже, надзвичайно
ґ) ланіти	5) існуючий, наявний
д) суций	6) майбутній, прийдешній
е) чоло	7) права рука
є) шуйця	8) ліва рука
ж) вельми	9) лоб
з) годити	10) підходити
і) світлиця	11) кімната, вітальня
й) полотно	12) тканина, картина

6. У якому рядку подано лише старослов'янізми?

- а) враг, древо, хлібороб, корж;
- б) злато, глас, вождь, імідж;
- в) раб, врата, грядущий, благодать;
- г) приголосний, глаголити, нужда, оранка.

7. У якому рядку подано лише власне українські слова?

- а) тінь, сіно, коло, циферблат;
- б) мірошник, млинці, сестра, вода;
- в) вареники, паляниця, щойно, шлюб;
- г) спідниця, куліш, узвар, фауна.

8. У якому рядку подано лише іншомовні слова?

- а) ландшафт, аудит, фініки, аркан;
- б) реінкарнація, діаспора, орда, відродження;
- в) фортуна, етап, інжир, борошно;
- г) ілюзія, екран, сорок, стеля.

9. З'ясуйте, у якому рядку всі словосполучення є фразеологізмами:

а) читати нотації, стримано засміятися, перейти дорогу, підвести під монастир;

б) кінець уроку, пекти картоплю, відчинені двері, чужа праця;

в) засипати вугілля, брати воду, говорити правду, гнути гілку;

г) варити воду, пекти раків, з відкритим серцем, западати в душу.

10. Визначте, у якому рядку фразеологізми становлять синонімічний ряд;

а) без вогню пекти, байки правити, багато брати на себе, зронити сльозу;

б) теревені правити, оповідати сон рябої кобили, боби розводити, плести сухого дуба;

в) зробити хибний крок, зривати завісу, зорі знімати з неба, обіцяти золоті гори;

г) міряти лозиною, наклеювати ярлики, на ногах не стояти, передбачати події.

11. З'ясуйте, у якому рядку всі фразеологізми мають однакове значення:

а) носа не показувати, нема живої душі, за тридев'ять земель;

б) зганяти з світу, вішати собак, з легкої руки;

в) живіт присох до спини, крихти в роті не було, ріски в рот не брати;

г) ворожити на бобах, вити вовком, дати звістку про себе.

12. До поданих фразеологізмів правильно дібрати значення:

а) золота голова	1) те, що має здатність поступово і невпинно скорочуватися, зменшуватися
б) на шапкобрання	2) який погано гріє (про одяг)
в) шагренева шкіра	3) здібна, обдарована людина
г) на риб'ячому хутрі	4) наприкінці чогось, запізно
ґ) мишей топтати	5) нищити все
д) скорчити Лазаря	6) без потреби тинятися, ходити туди й сюди
е) скрутити руки	7) зв'язати кого-небудь
є) рознести на друзки; попалити все до тла	8) прикинутися безталанним, нещасним

13. З'ясуйте, у якому рядку всі фразеологізми синонімічні (мають однакове або близьке значення)?

- а) дати гарбуза; дати відкоша, дати драла;
- б) пасти задніх, варити воду, кусати лікті;
- в) не всі вдома, без царя в голові, мішком із-за рогу намаханий;
- г) рукою подати, палицею кинути, стати на рушничок.

14. У якому рядку подано лише слова, запозичені з французької мови?

- а) пасаж, тротуар, мічман, дах;
- б) вуаль, афіша, рекетир, брифінг;
- в) фушет, буржуа, сапер, сарай;
- г) візаж, пасаж, одеколон, кутюр'є.

15. З'ясуйте, у якому рядку всі словосполучення є фразеологізмами:

- а) кирпу гнути, кров з молоком, на краю світу, писати листа;
- б) хоч з лиця воду пий, виписувати рецепт, виписувати мисліє, їсти мало;
- в) кинути якір, блудний син, метати бісер перед свинями, піррова перемога;
- г) святая святих, перейти всі межі, битий жак, любити поїсти.

16. До поданих фразеологізмів правильно дібрати англійський фразеологічний відповідник за змістом:

1) золота голова	а) a bright mind / a gifted person
2) скорчити Лазаря	б) to play possum
3) мишею топтати	в) to loaf around / to wander about
4) на шапкобрання	г) at the eleventh hour
5) на риб'ячому хутрі	г) threadbare / thin as paper
6) води не замулять	д) as quiet as a mouse

ДОДАТОК К

Використання сучасних технологій

під час навчання лексикології та фразеології

1. **Кластер** – це педагогічна стратегія, яка дозволяє учням вільно міркувати над будь-якою темою, дає доступ до власних знань, розумінь або уявлень про певну тему, а також розвиває пам'ять, просторове мислення. Кластер ефективно використовується на всіх етапах уроку: під час вивчення нової теми, повторення, контролю. Створюється індивідуально, у групах або всім класом з наступною вербальною презентацією.

Кластер «Лексикологія»

Можна використовувати на етапі усвідомлення для вивчення нової інформації, на етапі рефлексії для узагальнення й кращого засвоєння матеріалу. Ефективний засіб швидко повторити вивчений раніше матеріал, відновити в пам'яті необхідну інформацію.

Завдання: Відновіть у пам'яті весь матеріал із лексикології.

Кластер «Фразеологізми»

Завдання: Навести приклади фразеологізмів, пояснити, що вони означають, використати **банк прикладів**.

Банк прикладів:

На вербі груші – нісенітниця,

Накрити мокрим рядном – накинутися на когось із погрозами, докорами

П'ятами накивати – втекти

Ані рудої миші – безлюдно

Тріщить по всіх швах – розладнується

Лити воду на чужий млин – допомагати, сприяти комусь

Сім разів відміряти, а раз відрізати – ретельно

А хура й досі там (Леонід Глібов)

У ріднім краї навіть дим солодкий та коханий (Леся Українка)

На всіх языках усе мовчить, бо благоденствує (Тарас Шевченко)

Гордіїв вузол – складні обставини

Прокрустове ложе – мірка, шаблон, під який щось силою, штучно підганяють

Спалити мости – перервати всі зв'язки

Адамові діти – люди

Берегти, як зіницю ока – ретельно берегти, як найцінніший скарб

Манна небесна – несподівано отримані життєві блага

Камінь спотикання – перешкоди, труднощі

Содом і Гоморра – місце розпусти

Земля обітована – омріяний край

2. Скрайбінг – розповідь чи пояснення, яка супроводжується графічною ілюстрацією. Головна мета скрайбінгу – допомогти краще опанувати зміст та запам'ятати сенс нової інформації завдяки залученню візуалізації. Завдання скрайбінгу – донести інформацію у максимально зрозумілому і привабливому для учня форматі. Для створення яскравої картинки залучаються різноманітні типи зображень – малюнки, піктограми, символи, окремі ключові слова (написи, гасла), схеми, діаграми тощо.

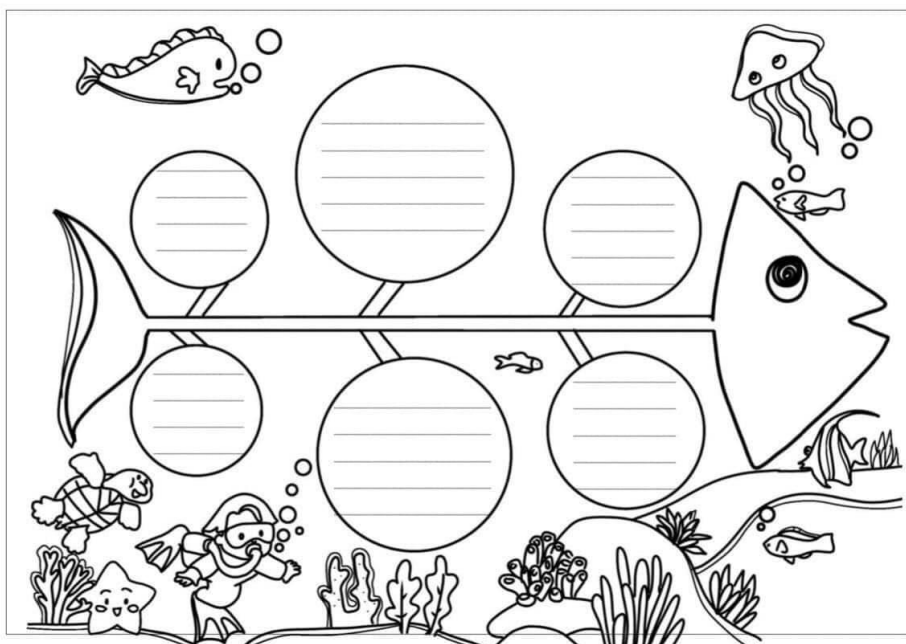

3. Ментальні карти (інтелекткарти) – це зручний інструмент для відображення процесу мислення і структуризації інформації у візуальній формі. Карти знань ідеально підходять для використання на уроках навчання синтаксису.

постановці проблеми, яка вивчається на уроці, у визначенні її аспектів і знаходженні аргументів, фактів на підтвердження тієї або тієї точки зору на цю проблему. Голова риби – тема уроку, кісточки – чіткі відповіді на запитання, хвіст – висновок. Записи мають бути короткими, обов'язковими є ключові слова або фрази, що відображають суть. Схема «Фішбоун» може бути використана як методичний прийом для аналізу будь-якої мовної теми або як стратегія усього уроку. Найефективніше її застосовувати на етапі узагальнення і систематизації знань, коли матеріал з теми вже пройдено і необхідно привести всі вивчені поняття в струнку систему. Роботу щодо заповнення схеми можна проводити в індивідуальній чи груповій формі. Важливий етап застосування технології «Фішбоун» – презентація отриманих результатів заповнення.

Переваги прийому «Фішбоун»:

- 1) ефективна організація роботи учнів у парах або групах;
- 2) створення інноваційного розвивального освітнього середовища;
- 3) удосконалення критичного мислення учнів;
- 4) візуалізація взаємозв'язків між причинами та наслідками;
- 5) формування вмінь знаходження рішень з будь-якої складної ситуації, генерування нових ідей

Використання комп'ютерних технологій під час навчання лексикології та фразеології

1. Wordwall

Вікторина. Значення фразеологізмів

Флешкартки. Фразеологізми

Фразеологізми-антоніми

2. Larning app

Лексикологія. Синоніми. Антоніми. Омоніми.

Запозичена лексика

Знайди фразеологізм

Утворіть пари слів сучасної української мови та архаїзмів

Тестові завдання з теми «Фразеологія»

Підбірка вправ «Фразеологізми»

3. Електронний підручник для 5 класу. Українська мова. Інна Літвінова.

4. YouTube

Фразеологізми

Джерела українських фразеологізмів

5. Kahoot

Тест. Узагальнення і систематизація вивченого із теми "Фразеологія"

6. Quizlet

Флеш-картки для вивчення фразеологізмів

7. На Урок

«Лексикологія. Фразеологія» (тестування, завдання відкритої форми).

8. ВШО

Лексикологія. Лексичне значення слова. Однозначні й багатозначні слова

Лінгвістичне мінідослідження: українська лексика

Фразеологія. Поняття про фразеологізм, його лексичне значення

Редагування текстів, у яких вжито фразеологізми. Фразеологічний словник